

ATATÜRK DÖNEMİ DIŞ TİCARET DENGESİ POLİTİKASINA BİR ÖRNEK: TÜRKİYE-BREZİLYA KAHVE MUKAVELESİ VE MODUS VİVENDİ

AN EXAMPLE OF THE FOREIGN TRADE BALANCE POLICY OF THE ATATÜRK PERIOD: TURKEY-BRAZIL COFFEE CONTRACT AND MODUS VIVENDI

Nedim SARIGÜZEL* Öz

Türkiye, 1929 Dünya Ekonomik Krizinin etkisi ile iktisadi yapısını korumak amacıyla 1930'lu yıllarda daha korumacı politikalara yönelmek zorunda kalmıştır. Kriz nedeniyle tarım ürünlerinin fiyatının düşmesi, gelir kaynağı büyük oranda tarım üretimine bağlı olan Türkiye'yi olumsuz etkilemiştir. Buna istinaden dış ticaret açığının ortaya çıkması Türk parasının kıymetini düşürmüştür. Dolayısıyla krizle mücadele etmek ve paranın değerini korumak için dış ticaret dengesini sağlamak Türkiye'nin en önemli iktisadi hedeflerinden biri haline gelmiştir. Türkiye bu dönemde ticari çıkarlarını korumak adına önemli kararlar almış ve ticarete para ödemek yerine mal karşılığı mal satmak anlayışı benimsenmiştir.

Anahtar Kelimeler
Brezilya, Kahve, Dış Ticaret Dengesi,
Modus Vivendi, Atatürk Dönemi
Ticaret

Keywords
Brazil, Coffee, Foreign Trade Balance,
Modus Vivendi, Trade in Atatürk's
Period

Bu süreçte bazı ülkeler Türkiye ile ticari ilişkilerinin az olması ya da menfaatlerini korumak adına ticari bir anlaşma yapmamışlardır. Bu devletlerden biri de Brezilya'dır. Brezilya, yıllardır Türkiye'ye önemli miktarda kahve ihraç etmesine rağmen Türkiye'den neredeyse hiç mal almamıştır. Krizin etkisi ile yeniden gözden geçirilen ticari ilişkilere istinaden Brezilya'nın tek taraflı kâr amaçlı yürüttüğü ticaret anlayışı dikkat çekmiştir. Dış ticaret dengesini sağlamayı en önemli iktisadi politikası olarak kabul eden Türkiye, 1933 yılından itibaren Brezilya ile yeni anlaşmalar yapmıştır. Atatürk döneminde dış ticaret dengesi açısından Türkiye-Brezilya ticari ilişkisi ilgi çekici bir gelişim göstermiştir. Bu çalışmada Atatürk döneminde iki ülke arasındaki ticari ilişkinin nasıl bir gelişim gösterdiği ortaya konmaya çalışılmıştır.

*Öğr. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve
İnkılap Tarihi Bölümü
nsariguzel@selcuk.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9099-7005
Konya/TÜRKİYE

Abstract

Turkey had to turn to more protectionist policies in the 1930s in order to preserve its economic structure due to the impact of the World Economic Crisis of 1929. The decline in the price of agricultural products due to the crisis has negatively affected Turkey, whose source of income depends largely on agricultural production. Accordingly, the emergence of a foreign trade deficit has reduced the value of Turkish money. Thus, to combat the crisis and ensure the balance of foreign trade in order to protect the value of money has become one of Turkey's most important economic targets. During this period, Turkey took important decisions to protect its commercial interests and instead of paying money in trade, the understanding of selling goods in

Gönderim Tarihi: 01/04/2021

Kabul Tarihi: 25/10/2022

exchange for goods was adopted.

In this process, some countries have not entered into a trade agreement in order to have little trade relations with Turkey or to protect their interests. One of these states is Brazil. Although Brazil has exported a significant amount of coffee to Turkey for years, it has received almost no goods from Turkey. Brazil's unilateral profit-oriented trade approach has attracted attention due to the trade relations that have been reconsidered with the impact of the crisis. Turkey, which considers ensuring the balance of foreign trade as its most important economic policy, has concluded new agreements with Brazil since 1933. During the period of Atatürk, Turkey-Brazil trade relations showed an interesting development in terms of foreign trade balance. In this study, it was tried to show how the commercial relationship between the two countries developed during the reign of Atatürk.

GİRİŞ

Osmanlı Devletinin son dönem ekonomik yapısına baktığımızda katma değeri olmayan kâr marjı düşük mallar ihraç eden, geri kalmış alt yapı ve sanayi nedeniyle ithalata mahkûm, ayrıca dış borçlarını ödeyemeyen ve buna istinaden yabancı devletlere verdiği imtiyazlar nedeniyle dışa bağımlı iflas etmiş bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Cumhuriyet böyle bir yapı üzerine inşa edilmiştir. Ayrıca kuruluş döneminde emperyalist güçlerle girişilen mücadele zaten iflas etmiş bir ekonomi üzerine inşa edilen yeni devletin büyük bir borç içinde kurulmasına neden olmuştur.

Bu olumsuz altyapıya rağmen Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Mustafa Kemal Paşa'nın milli bağımsızlık için ekonomik bağımsızlık şart düsturuyla büyük bir kalkınma mücadelesine girişilmiştir. 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında toplanan İzmir İktisat Kongresinde alınan kararlar çerçevesinde özel teşebbüsü destekleyen, yabancı sermayeyi ülkedeki yatırımlara çekmeyi amaçlayan dışa açık bir ekonomi hamlesi başlatılmıştır. Ancak bu yaklaşım bir türlü istenen etkiyi göstermemiş arzu edilen büyüme ve kalkınma hedefine ulaşamamıştır. Türkiye'nin dış ticareti 1923-1929 döneminde sürekli açık vermiştir (Keyder, 1993, s.102). Bu süreçte yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen Türkiye 1929 yılına büyük beklentilerle girmiştir. Bu yıl gerçekleşmesi beklenen tarımsal üretimin artışı ve yeni gümrük vergi sistemine bağlı olarak elde edilecek gelirle arzu edilen yatırımlar yapılabileceği planlanmıştır (Tekeli & İlkin, 1983, s. 75). Fakat işler umulduğu gibi gitmemiş dünyayı etkisi altına alan ve piyasaları altüst eden 1929 Dünya Ekonomik Krizi patlak vermiştir. Kriz, tarımsal ürünlerin fiyatının hızla düşmesine neden olmuştur. Böylece tarımsal üretim karşılığında kalkınma hazırlığında olan Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ekonomi denetimini ele almasına neden olmuştur (Tokgöz, 2001, s. 47-48). Devlet cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren liberal politikalarla destek olduğu özel sektörün ekonomik buhranla baş edemeyecek kadar kırılgan bir yapıya sahip olduğunu görmüş ve böylece Türkiye buhran döneminde köklü bir politik değişim içine girmiştir.

Türkiye, buhran sürecinde ekonomi politikasını Türk parasının değerini koruma, dış ödemeler dengesini sağlama ve bütçede açık vermeme üzerine kurmuş ve bu yönde köklü tedbirler almıştır (Karakayalı, 2003, s. 66). Türk parasının Kıymetini Koruma Kanunu, İktisadi Buhran Vergisi, Muvazene Vergisi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının kurulması, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyetinin kurulması buhran ile mücadele adına atılmış önemli adımlar olmuştur.

Genel anlamda krize karşı bu önlemler alınırken Türkiye'de kriz ilk etkisini Türk parası üzerinde göstermiştir. Tarımsal ürünlerin fiyatının düşmesi nedeniyle yaşanan dış ödeme açığı, Türk parasının değer kaybına neden olmuştur. Bu nedenle ilk yıllarda dış ticaret dengesini sağlamak üzerine tedbirler alınmıştır (Tekeli & İlkin, 1982, s. 33). Hâlihazırda Lozan Anlaşmasına bağlı olarak devam eden 1916 gümrük tarifesi uygulamasının krizin başladığı 1929 yılında bitmesi önemli bir gelişme olmuştur. Yeni Gümrük İthalat Tarife Kanununa istinaden bu işleri daha kontrol edilebilir hale getirmek için Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti kurulmuştur (Öner, 2005, s. 497). Ayrıca bir dizi kanun ve kararname çıkarmak suretiyle dış ticarete Devletin müdahalesini kolaylaştırıcı, Türk malını koruyucu tedbirler alınmıştır. Türkiye'nin aldığı korumacı

tedbirler ve ihracatını miktar olarak arttırması dış ticaret açığını kapatmasına yardımcı olmuştur (Karakayalı, 2003, s. 65; Tekeli & İlkin, 1982, s. 39). Hatta 1930 yılından itibaren çok büyük olmasa da ihracat lehine dış ticaret fazlası oluşmuştur (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2011, s. 434). Sonuç olarak Türkiye, buhran döneminde dış ticaret dengesine daha önem verir hale gelmiştir. Buna istinaden Türkiye, ihracat yapabildiği ölçüde ithalat yapmaya özen göstermeye başlamış, krizden önce bu dengeye uymayan ülkelerle olan ticari ilişkilerine de düzenleme getirmeye başlamıştır. Ticari ilişkilerini mal karşılığında döviz vermek yerine aldığı kadar sat düsturu üzerine kurmaya başlamıştır.

Türkiye'nin 1929 Dünya Ekonomik Krizine karşı almış olduğu tedbirler çerçevesinde ticari ilişkilerinde de önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu bağlamda Brezilya ile olan ticari ilişkiler de yeniden gözden geçirilmeye başlanmıştır. Kriz öncesinde pek üzerinde durulmayan kahve ithalatının önemli miktarda döviz kaybına sebep olduğu görülmüştür. Bu nedenle Brezilya'dan alınan kahve karşılığında ihracat yapmak üzerine inceleme başlatılmıştır. Böylece iki ülke arasındaki ticari ilişkiler yeni bir boyut kazanmıştır. Bu çalışmada, kriz döneminde dış ticaret dengesini sağlamak amacıyla uygulamaya konulan aldığı kadar sat politikası çerçevesinde Türkiye-Brezilya ticari ilişkilerinin nasıl bir değişim gösterdiği ele alınmıştır. İki ülke arasındaki ticari ilişkilerin kahve üzerinden yapılan anlaşmalar ile nasıl düzene konduğu ve neticesinde Türk ekonomisinin bundan nasıl etkilendiği ortaya konmuştur.

Bu çalışma hazırlanırken kaynak tarama tekniği kullanılmıştır. Dönemin gazeteleri ve arşiv belgeleri taranmış, konu ile ilgili telif eserler incelenmiş ve elde edilen veriler dâhilinde Türkiye-Brezilya ticari ilişkileri ve dönemin Türk ekonomisinin bundan ne ölçüde etkilendiği ele alınmıştır.

Türkiye-Brezilya Kahve Mukavelesi ve Modus Vivendi

Brezilya'da 1930 devrimi sonrasında Cumhurbaşkanı Washington Luis istifa etmiş, eski cumhuriyet dönemi sona ermiş ve Kasım ayında Getulio Vargas tarafından yeni hükümet kurulmuştur (Şükrü, 1930, s. 1-2; Detaylı Bilgi İçin bk. *Brazilian Revolution of 1930* t.y.; Getulio Dornelles Vargas t.y.). Bu değişimle Güney Amerika ülkesinde siyasi belirsizlik ortadan kalkmış, böylece dünya olası yeni bir siyasi ve iktisadi bunalımdan kurtulmuştur (Feyzi, 1930, s. 2). Yeni yönetim eski hükümet döneminde bozulmuş olan Brezilya'nın iktisadi yapısını düzene sokmak için çalışma başlatmıştır. Bu nedenle iktisadi faaliyette bulunan ülkelerle ilişkileri geliştirmek adına ticari, mali, iktisadi alanda uzman hariciye memurları görevlendirilmiştir. Brezilya hükümeti daha önce ihmal edilen Türkiye ile de ticari ilişkileri geliştirme kararı almış ve Mr. Aluisio Martins Torres'i İstanbul konsolosu sıfatıyla Türkiye'ye göndermiştir. Yeni konsolosa Türkiye'de ticari bir heyet oluşturma görevi verilmiştir. Türkiye'deki görevine başlayan Mr. Torres, Türk gazetelerine verdiği beyanatında; Türkiye'nin kahve ihtiyacının %90'ını Brezilya'dan karşıladığını Türkiye'nin de fındık, üzüm, halı, zeytinyağı, kuru üzüm sattığını ancak ikinci devletler üzerinden bu ihtiyacın giderildiğini iki devletin doğrudan ticaret yapması durumunda Türkiye'nin kazançlı çıkacağını belirtmiştir. Ayrıca Brezilya tarafından

görevlendirilen yeni sefirin kısa süre içinde Türkiye'ye geleceğini bildirmişti ("Türkiye-Brezilya", 1931, s.2).

Mr. Torres'in beyan ettiği gibi Brezilya'nın ilk Ankara sefiri M. de Pimental Brandos, 2 Temmuz 1931 tarihinde Türkiye'ye gelmiştir. Mr. Pimental, ilk iş olarak İstanbul Toktalıyan Otelinde gazetecilere göreve başlaması ve iki ülke ilişkileri hakkında görüşlerini içeren bir beyanatta bulunmuştur. Sefir, Türkiye'de yaşanan gelişmeleri önceden beri yakından takip ettiğini hatta Cemiyeti Akvam'da Musul meselesi görüşüldüğü vakit Brezilya temsilcisi olarak Türkiye'yi müdafaa ettiğini dile getirmiş ve Türkiye'de görevlendirilmekten memnuniyetini ifade etmiştir. Türkiye'nin iki yıl önce Brezilya'da bir sefaret tesis ettiğini ve Sefir Ali Bey'in Brezilya'da büyük bir sempati uyandırdığını ifade eden Mr. Pimental, Türkiye-Brezilya siyasetinin çok dostane ve samimi olduğunu dile getirmiştir. Ticari ilişkilerden de bahseden sefir, şimdiye kadar pek ileri olmayan ticari münasebetlerin geliştirilmesi için çalışacağını belirtmiştir. Brezilya'nın Türkiye'ye en çok ihraç ettiği ürünün kahve olduğunu ve Türkiye'ye gelen kahvenin %90'ını kendilerinin sağladığını Brezilya'nın ise Türkiye'den incir, kuru üzüm, fındık, ceviz, zeytin, zeytinyağı aldığını söylemiştir. Ancak bu önemli ticari faaliyetin aracı vazifesi gören İspanya ve İtalya gibi Avrupalı devletlerin liman ve tüccarları vasıtasıyla yapıldığını dile getirerek iki ülke açısından da zararlı olan bu uygulamanın önüne geçmek için tedbirler almaya çalışacaklarını ifade etmiştir ("Yeni Brezilya Sefiri", 1931, *Cumhuriyet*, s. 1-4; "İlk Brezilya Sefiri", 1931, s. 1-6; "Brezilya Sefiri Bugün Geldi", 1931, s. 1; "Yeni Brezilya Sefiri", 1931, *Son Posta*, s. 2). 4 Temmuz'da Ankara'ya gelen Mr. Pimental, Reiscumhur Mustafa Kemal Paşa ile görüşerek görevine resmen başlamıştır ("Brezilya Sefiri", 1931, s. 2; "Brezilya Sefiri İtimatnamesini", 1931, s. 2). Hariciye Vekili Tefvik Rüştü Bey de Cenevre'de verdiği bir beyanatta Brezilya tarafından Türkiye'ye sefir atanmasının Türkiye tarafından memnuniyetle karşılandığını ve iki ülke ilişkilerini geliştirme açısından çok güzel bir gelişme olduğunu beyan etmiştir ("Türkiye ve Brezilya", 1931, s. 6).

Brezilya hükümeti, ikili ilişkileri geliştirme hususunda yukarıda ifade ettiğimiz tedbirleri alırken Türkiye ise, Rio de Janeiro Elçisi Ali Bey'e bir rapor hazırlatarak Brezilya'nın iktisadi yapısı ve kahve piyasasının durumu hakkında bilgi edinmek suretiyle yeni ilişkileri ne yönde geliştireceğini anlamaya çalışmaktadır. Ali Bey, 1 Haziran 1931 tarihli Brezilya'nın içinde bulunduğu iktisadi durum ve yaşadığı buhranın nedenlerine dair hazırladığı raporda; Brezilya'nın tarihi hakkında bilgi verdikten sonra en önemli ekonomik gelirinin kahve olduğunu belirtmiştir. 1850 yılında ilk kez 35.147 çuval kahve ithal edildiğini 1907 yılına gelindiğinde ise bu sayının 15 milyon çuvala çıktığını bunun da dünya piyasasında mahsul fazlalığına neden olduğunu ve Brezilya'da yaşanan krizin temelini oluşturduğunu ifade etmiştir. Brezilya, krize karşı kıymetlendirme politikası uygulamıştır. Piyasadaki mahsulü çekmek suretiyle fiyatların düşmesini engellemeye çalışmıştır. 1907 yılında fazla mahsul, 1917'de Dünya savaşı nedeniyle ihtiyacın azalması, savaş sonrası başta Kolombiya olmak üzere Venezuela ve diğer Güney Amerika ülkelerinin de kahve üreterek Brezilya'ya rakip olmaları kıymetlendirme uygulamalarının yapılmasında etken olmuştur. Brezilya'da yaşanan ekonomik kriz paranın kıymetini düşürmekte bu

da bütçeyi etkilemekte bütçeyi düzeltmek için ise vergi ve gümrük fiyatlarında artışa gidilmektedir. Bu durum halkı halden şikâyet, gelecekte endişe eder hale getirmiştir. Ayrıca bu durumu düzeltebilecek bir yöneticide mevcut görünmemektedir (BCA, 30.10.0./267.801.16).

Raporda da görüldüğü üzere Brezilya büyük bir iktisadi kriz içindedir. Kriz ile mücadelesini en önemli gelir kaynağı olan kahve fiyatlarını yükseltmek ya da fiyatın düşmesine engel olmak üzerine inşa etmiştir. Brezilya, 1930'lu yıllarda kahveleri denize dökerek, yakarak ya da kömür ve tuğla üretiminde kullanarak fiyatları sabit tutmaya çalışmıştır (Nadi, 1932, s. 1; "Brezilya Ne Kadar", 1932, s. 3; "Brezilya'da Kahveleri Nasıl", 1932, s. 7; "Bozukluk Nerede?", 1932, s. 1; "Brezilya'da Kahve Mahsulü Fazlalığı", 1932, C. 72-8, s. 202; "Brezilya'da Kahve Bolluğu", 1932, s. 8; "Dünyada Kahve Piyasası", 1933, s. 10; "Kahve Piyasası", 1934, s. 5; "Brezilya Kahvesi Denize Dökülüyor", 1937, s. 7; "Kahve Ne İçin Pahalı?", 1937, s. 1-2; "Kahveleri Ne Yapmalı?", 1937, s. 4). Ayrıca kahve üretimini kontrol altına almak için 1932 yılında üç yıl kahve ağacı dikilmesini yasaklayan bir kararname çıkarılmıştır ("Brezilya'da Kahve Bolluğu", 1932, s. 4; "Brezilya ve Brezilya Kahvesi", 1932, s. 9).

Brezilya'nın kahve fiyatlarını sabit tutmak adına aldığı bu koruyucu tedbirler Türkiye'de de ilgiyle takip edilmiş hatta Brezilya'nın korumacı politikalarının incelenerek Türk tütün piyasası üzerinde kullanılması da tartışılmıştır (Nadi, 1932, s. 1; Cemil, 1932a, s. 1-2; Cemil, 1932b, s. 1-2). Ancak Türkiye'de Brezilya kahvesine olan ilgi Brezilya'nın kahve politikasından daha çok iki ülke arasındaki ticari ilişkiler üzerine yoğunlaşmıştır. Brezilya'dan ithal edilen kahvenin karşılığında ihracat verilerinin sıfıra yakın olması 1930'da kamuoyunun gündemine gelmiştir. Dünya ekonomik buhranının da bunda etkili olduğunu söyleyebiliriz. Daha önce pek dikkat edilmeyen bu ticaret dengesizliği krizin etkisiyle göze çarpmaya başlamış ve gerek basın gerekse devlet adamları tarafından gündeme getirilmiştir. Kahve ithalatına karşılık Brezilya'ya ihracat yapılamaması gazetelerde yer almaya başlamıştır. Ticari veriler ışığında iki ülke ticaretindeki dengesizlik ortaya konmuştur. Milliyet Gazetesindeki habere göre: Brezilya'dan her yıl yaklaşık 2.000.000 liralık mal alınırken, 1918'den 1927'ye kadar Türkiye'nin yaptığı ihracat, 1919 senesinde satılan 4.000 dolarlık maldan ibarettir ve diğer dokuz sene içinde hiç mal satılmamıştır (Mahmut, 1933a, s. 1). Cumhuriyet Gazetesinde Hayrettin Şükrü'nün kaleme aldığı yazısında ve aynı gazetenin 14 Ekim 1932 tarihli sayısında baş sayfadan verilen haberde ise daha ayrıntılı bir şekilde ticari verilere yer verilmiştir. Buna göre: Brezilya 1928 senesinde Türkiye'ye 2.571.000 liralık mal satmış, buna mukabil yalnız 9.000 liralık mal almıştır. 1929 senesinde sattığı malların toplamı 4.663.000 liraya, satın aldıkları ise 17.000 liraya yükselmiştir! Bu rakamlar 1930 senesinde 2.314.000 liraya mukabil 18.000, 1931 senesinde ise 1.202.000 liraya mukabil 1.000 lira olmuştur. Bu veriler çerçevesinde Brezilya ile ticari ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesi ve açıkgozlülük gösteren Brezilya'ya hiç döviz vermeden sadece mal karşılığında mal almanın bir yolunun bulunması gerektiği yazılmıştır (Şükrü, 1931, s. 1; "Devede Kulak Buna Derler", 1932, s. 1). Yine Siirt Mebusu Mahmut Bey de yazısında aynı soruna değinerek gerekirse İspanya'dan kahve alınarak Brezilya'nın tek taraflı ticaret anlayışının önüne geçilmesi gerektiğini ifade etmiştir

(Mahmut, 1932, s. 1). Aynı sorun Akşam gazetesinde de gündeme getirilmiştir (“Brezilya Kahveleri”, 1932, s. 3; “Kahve ve Çay”, 1932, s. 3).

Kahve ticareti konusu Meclisin gündemine de gelmiş Erzincan Mebusu Abdülhak Bey, Karadeniz bölgesinde Ardasa ile Şiran arasında bir handa kahve ağacına rastladığını ve Türkiye’de kahve yetiştirilmesinin tetkik edilmesini istemiştir. Ziraat Vekili Muhlis Bey ise cevaben ülkede bu hususta bir araştırma yapılmadığını ancak kahvenin çok fazla neme ihtiyaç duyan bitki olmasından dolayı Türkiye ikliminde yetişemeyeceğini söylemiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, C. 9, 23 Haziran 1932). Kahveye ödenen döviz yükünden kurtulmak için kahve yetiştirme fikrinden çok daha sert tedbirler de gündeme gelmiştir. Gümrük Tarife Kanuna ek madde hususunda görüşmeler yapılırken İzmir Mebusu Halil Bey, buhran döneminde çay ve kahve için yaklaşık yedi buçuk milyon lira ithalat yapıldığını ancak buna mukabil ihracat yapılmadığını ifade etmiştir. Günde bir iki bardak çay ya da kahve keyfi için milyonlarca liranın ülke dışına çıkmasının hiç uygun olmadığını, kahve yerine süt ve ayran ikram ederek sorunun çözüleceğini söylemiştir. Çay ve kahve ithalinin yasaklanmasını teklif etmiştir. Ancak bu uygulama mecliste kabul görmemiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, C. 19, 2 Aralık 1933).

Kahve ithalini tamamen yasaklamak üzerine bir uygulamaya gidilmese de hükümet kahve ticaretini kontrol altına alacak tedbirler almayı da ihmal etmemiştir. Ticaret dengesini korumak amacıyla 11940 sayılı kararnameye ek olarak 1 Temmuz 1932 tarihinden itibaren şeker ve kahve ithali serbest bırakılmıştır. Ancak ithal edilecek şeker ve kahve mukabilince ve muadil kıymette memleket mahsulü özellikle tütün ihracı yapılması zorunlu hale getirilmiştir (12863 Nolu Kararname). Buna ek olarak 2054 sayılı 2 Temmuz 1932 tarihli Çay Şeker ve Kahve İthalinin Bir Elden İdaresi Hakkında Kanunla çay, şeker ve kahve ithali işlerinin tek elden idare edilmesi hükümete bırakılmıştır. Ancak bu ürünleri ithal etmek isteyenlere hükümetin belirleyeceği ürünleri ihraç etmek şartıyla izin verilebilecektir. 31 Mayıs 1932 tarihine kadar yapılmış mukavelelere göre gelecek olan ürünler bu kanuna tabi tutulmamışlardır (BCA, 30.18.1.2./30.54.1; TBMM Zabıt Ceridesi, C. 9, 2 Temmuz 1932; Çay Şeker ve Kahve İthalinin Bir Elden İdaresi Hakkında Kanun). İlerleyen süreçte İcra Vekilleri Heyetinin 21 Eylül 1932 tarihinde kabul ettiği 13341 sayılı Şeker, Kahve ve Çay İthalinin Umumi Kontenjane Tabi Tutulmasına Dair Kanunname ile kahve ithalatı kontenjane tabi olmuştur (BCA, 30.18.1.2./31.63.17; “Kararnameler Çıktı”, 1932, s. 1-4; “Dört Kararname”, 1932, s. 1-6). Daha öncesinde de Türkiye, ekonomisini korumak adına bazı adımlar atmıştı. Örneğin 10.06.1930 tarih 1705 sayılı Ticarete Tağışın Men’i ve İhracatın Murakabesi ve Korunması Hakkında Kanun ile ihraç edilecek zirai ürünlerin kalite ve kontrolü sağlanırken (Ticarete Tağışın Men’i., 1930; Ticarete Tağışın Men’i ve İhracatın Murakabesi ve Korunması Hakkında Kanun). 22 Temmuz 1931 tarih 1873 sayılı Ticaret Mukavelesi veya Modus Vivendi Akdetmeyen Devletler Ülkesinden Türkiye’ye Yapılacak İthalâta Memnuiyetler veya Tahdit veyahut Takyitler Tatbikine Dair Kanun ile de ticari ilişkileri kendi kontrolüne almaya amaçlanmıştır (Ticaret Mukavelesi veya Modus., 1931; Ticaret Mukavelesi veya Modus Vivendi

Akdetmeyen Devletler Ülkesinden Türkiye'ye Yapılacak İthalâta Memnuiyetler veya Tahdit veyahut Takyitler Tatbikine Dair Kanun).

Brezilya'nın tek taraflı kâr elde ettiği kahve ticaretinin Türk kamuoyunda tartışılmaya başlandığı ve Türk hükümetinin tedbirler almaya başladığı bu süreçte Brezilya hükümeti de Türkiye pazarını elde tutabilmek için çalışmalarını hızlandırmıştır. Brezilya sefiri 1932 yılı başında ülkesi adına Türk hükümetine bir ticari anlaşma yapılması için müracaat etmiştir ("Brezilya İle Ticaret Muahedesi", 1932, s. 2; "Mısır ve Brezilya", 1932, s. 3). Sefirin başvurusundan sonra bir takas anlaşması üzerinde çalışmalara başlanmış ve iki ülke temsilcileri anlaşmanın şartları üzerinde müzakerelere başlamışlardır ("Brezilya İle Takas Müzakereleri", 1932, s. 4; "Brezilya İle Takas", 1932, s. 3). Kısa süre içinde bir anlaşma metni ortaya çıkması düşünülse de Brezilya tarafının takas şartları hususundaki çekinceleri müzakerelerin sanıldığından uzun sürmesine neden olmuştur. Türkiye, ihraç edeceği malların türü (halı, zeytin ve zeytinyağı gibi ürünler) üzerinde ısrar ederken Brezilya ithal edeceği ürünler üzerinde serbest olmak istemiştir ("Kahveye Mukabil Mal", 1932, s. 1). Brezilya'nın tutumu karşısında Türkiye geri adım atmamış hatta agresif bir politika uygulayarak gerekirse kahve alımlarını durduracağını ve kesinlikle döviz karşılığında kahve alımı yapmayacağını duyurmuştur ("Brezilya Kahveleri", 1932, s. 2; "Brezilya'ya Döviz Yok!", 1932, s. 1). İktisat Vekili Celal Bey de Mecliste yaptığı konuşmada kahve ticaretini serbest bırakmanın bir felaket olacağını ifade ederken gazetelere verdiği beyanatta ise çok daha sert bir benzetme yaparak kahve karşılığında döviz vermenin cinayete eş olduğunu beyan etmiş ve ancak mal karşılığında kahve alacaklarını söylemiştir ("İktisat Vekilimiz", 1932, s. 1-4; TBMM Zabıt Ceridesi, C. 15, 18 Mayıs 1933). Türkiye'nin bu tutumu karşısında Brezilya mutedil olmayı tercih etmiştir. Müzakerelere katılan Brezilyalı bir bürokrat gazetelere verdiği demeçte görüşmelerin devam ettiğini ve bir anlaşma zemini bulunacağını söylemiştir. Basına yansıyan haberlerin asılsız olduğunu, Brezilya kahve tröstünün¹ kahveye mukabil Türkiye mahsulleri satın alınması hakkında Türkiye'nin teklifini reddettiği haberlerinin de doğru olmadığını çünkü Brezilya'da "Kahve Tröstü" diye bir teşekkül olmadığını ifade etmiştir.

Brezilya'da her kahve üreticisi ve ihracatçısının istediği miktarda ve işine gelen şekilde kahve satmakta tamamıyla özgür olduğunu ancak "Kahve Meclisi" adında resmi bir idarenin harice kalitesiz kahve ihracatına mani olmak için kahvenin cinsini kontrol ettiğini söylemiştir. Bu kahve meclisinin, Türkiye'ye iyi niyetini göstermek ve iki memleket arasında ticari ilişkileri düzene sokmak için Ankara'da bir büro tesis ettiğini dile getirmiştir. Brezilyalı bürokrat, bu anlaşmada en büyük sorunlarının Türkiye'nin satın aldığı kahveye karşılık Türkiye'den ne tür ürünler alabileceklerini belirlemek olduğunu, Türk tüccarlarının mallarını Brezilya'da satmak için hiçbir tanıtım yapmadıklarını ve bu nedenle Brezilya'nın bu konuda mesul tutulamayacağını

¹ Tröst: Benzer alanlarda üretim yapan şirketlerin, verimliliklerini ve gelirlerini arttırarak piyasada daha etkin olmak üzere bir araya gelmesine tröst denir. Tröste ortak olan şirketler hukuki bağımsızlıklarını korurken ekonomik bağımsızlıklarını kaybederler. Tröstler, etkin oldukları alanda tekel oluştururlar. Bu nedenle pek çok ülkede yasaklanan tröstler yerini holdinglere bırakmıştır (Türel, 2004, s. 9).

söylemiştir. Mesela Brezilya'nın tütün üreticisi olmasından dolayı Türkiye tütünü almalarının imkânı olmadığını belirtmiştir. Fakat zeytin, zeytinyağı, kuru incir ve üzüm satın alabileceklerini ifade etmiştir. Brezilyalı bürokrat her şeyden önce Türkiye ile Brezilya arasında ithalat ve ihracatı geliştirmek için aracılara devre dışı bırakarak iki ülke arasında işleyen vapur seferleri konmasının zaruri olduğunu belirtmiştir ("Kahveye Mukabil Mal", 1932, s. 1; "Brezilya Bizden Mal Almaya", 1932, s. 1; "Brezilya Bizden Ne Alabilir", 1932, s. 3; "Kahve Alacağız Fakat", 1932, s. 1). Türk tüccarların, mallarını Brezilya pazarında tanıtmak ve doğrudan satış yapmak için çaba sarf etmemeleri Türkiye'de de eleştiri konusu olmuştur ("Ticaret ve İktisat Hayatı", 1932, s. 2).

Brezilya sefiri M. de Pimental Brandos da verdiği beyanatta son zamanlarda kahve ticareti mukavelesi nedeniyle arada ufak pürüzler olsa da iki ülke ilişkilerinin dostane olduğunu ve pürüzlerin müzakerelerle yakında giderileceğini söylemiştir ("Brezilya Elçisi Geldi", 1932, s. 4; "Brezilya Sefiri Geldi", 1932, s. 6; "Brezilya-Türkiye", 1932, s. 2). Sefirin dediği gibi bir müddet sonra İktisat Vekâleti ile Brezilya Kahve Milli Konseyi Türkiye Temsilcisi M. Michel Levi arasında devam eden müzakere neticelenmiş ve hazırlanan mukavele esasları 15 Ocak 1933 tarihinde Heyeti Vekile tarafından tasvip olunmuştur. Bu esaslara göre; Kahve Milli Konseyi, üç yıl boyunca Türkiye'nin kahve ihtiyacını tamamen temin edecek ve kahve miktarı kadar Türkiye'den mal satın alıp Brezilya'ya ihraç edecektir. Kahve meclisi, hükümetin teklif ettiği 200.000 lira teminatı da vermeyi kabul etmiştir. Ayrıca Türkiye'de daimi bir stok bulundurulacaktır. Bu esaslar dâhilinde mukavelelerin kısa süre içinde imzalanması planlanmaktadır ("Kahve Mukavelesi", 1933, s. 1; "Brezilya İle Bir Takas", 1933, s. 1-6; "Kahve Meselesi", 1933, s. 3).

Kahve mukavelesi, hem Türkiye de hem de Brezilya cephesinde memnuniyetle karşılanmıştır. Brezilya Konsolosu M. Martin Torres bu hususta memnuniyetini şu şekilde beyan etmiştir: "Ankara'da akdedilen mukavelelerin esasları hakkında sarıh malumatım yoktur. Bu mukavele bir buçuk seneden beri devam eden bir çalışma mahsulüdür. Sefir, bu müddet zarfında Brezilya Kahve Konseyi ile telgrafla muhabere etmekte idi. Bu mukavelelerin aktı İktisat Vekâleti ile sefirimiz için bir muvaffakiyettir.

Bu mukavele Türkiye ile Brezilya arasında doğrudan doğruya ticari münasebata girişmek için bir başlangıç teşkil edecektir. Bu güne kadar iki memleket ticareti hep mutavassıtlar vasıtasıyla yapılmaktaydı. Mesela Türk zeytinyağları, buradan İtalya'ya gidiyor, orada tasfiye edildikten sonra İtalyan malı diye Brezilya'ya gönderiliyordu. Bu sebeple daha pahalıya satılıyordu. Brezilya kahveleri de Hamburg ve Trieste tarikiyle buraya geliyordu. Bunda aracılık edenler kazandığından kahvelerimiz de burada pahalıya mal oluyordu. Şimdi aradaki, vasıtalar kaldırılacağından kahve Türkiye'de daha ucuz satılacaktır. Brezilya Kahve Konseyi bütün memleketlerle yaptığı mukavelelerde, kahvenin ecnebi maddelerle karıştırılmayarak satılması şartını kabul ettirmiştir. Çok muhtemeldir ki aynı şart Türkiye'den de istenilmiş olsun. Türkiye'de kahve tüketimi senede 80 bin çuvaldır. Bu şart kabul edilirse tüketimin 225 bin çuvala baliğ olacağını ümit ediyoruz.

İstanbul ile Brezilya arasında doğru vapur seferleri tesisi için çalışmaktayım. Brezilya vapurları Atlas denizine kadar gelir ve Akdeniz'e geçmezler; vapurların İstanbul'a kadar gelmeleri temin edilirse bu vesile ile Akdeniz'e kadar çıkarak Marsilya, Trieste ve Pire'ye de uğrayacaklar ve avdette Cezayir ve Fas sahillerini tutacaklardır. Fakat bu hususta henüz verilmiş kati bir karar yoktur. Bu benim hükümete verdiğim bir projeden ibarettir." ("Brezilya İle Vasitasız Alışveriş", 1933, s. 3; "Piyasa Çok Memnun", 1933, s. 1-2; "Türkiye İle Brezilya Arasında", 1933, s. 6). Brezilya Hariciye Vekili de Türkiye ile yapılan anlaşmadan dolayı Ankara'yı arayarak memnuniyetini bildirmiştir ("Brezilya Hariciye Nazırı", 1933, s. 1; "Brezilya-Ankara", 1933, s. 3).

Brezilya sefiri M. Mario de Pimental Brandao bu süreçte Ankara'da ayrılarak İstanbul'a gitmiştir ("Brezilya Sefiri Geliyor", 1933, s. 3). Tokatlıyan Otelinde kabul ettiği bir muhabire mukavele hakkında şu beyanatı vermiştir: "Bu mukavele, Brezilya'nın, az kahve istihlak olunan memleketlerle yaptığı propaganda mukavelelerine benzemez. Brezilya bu neviden bir mukaveleyi ilk defa Türkiye ile yapmıştır. Mukavele, Brezilya'da kahve ihracatını idare ve tanzim eden Kahve Milli Meclisi ile Türkiye hükümeti arasındadır. Türkiye hükümeti bu mukavele ile memlekete kahve ithali inhisarını Brezilya Kahve Meclisine, üç sene müddetle vermektedir. Buna mukabil Türkiye hükümeti ticarete mahlût kahve satılmasını menedecek, satılan kahveleri bu noktadan kontrole tabi tutacaktır. Fiyatlar şimdikiinde ehven ve bir seviyede olacaktır. İhtikâra ve fiyatların yükselmesine mani olmak üzere Brezilya Meclisi Türkiye'de 12 bin çuvallık daimi bir kahve stoku bulunduracaktır. Bu suretle memleket istihlakine kâfi gelecek miktarda daima kahve bulunacaktır.

Şimdiki halde Türkiye'de bir senede sarf olunan kahvelerin Brezilya'dan geleni 80-85 bin çuval kadardır. Bu miktarın, mukavelelerin tatbikine geçildikten sonra 200 bin çuvalı bulacağını da kuvvetle ümit ediyoruz. Çünkü fiyatlar ucuzlayacağı için saf kahve sarfiyatı çoğalacak, herkes mahlût kahve kullanmaya lüzum görmeyecektir.

Türkiye hükümetinin memlekette muayyen bir miktar kahve sarfı hakkında giriştiği hiçbir taahhüt yoktur. Yalnız kahve ithali imtiyazını bize vermiştir. Kahveler Brezilya Meclisi tarafından "Sif İstanbul" olarak verilecektir. Meclis burada toptancı Türk tüccarlarına muayyen bir fiyat üzerinden kahveleri teslim edecek, bunlar ufak bir karla kahveleri küçük satıcılara satacaktır. Küçük satıcılar bu kahveyi yüzde beş karla halka satacaklardır. Hükümet, meclisin kahveyi toptancı tüccarlara ne fiyat üzerinden verdiğini bildiği için ihtikâra kolaylıkla mani olabilecektir. Meclis Türkiye'de saf kahve sarfiyatını çoğaltmak maksadıyla, bazı memleketlerde mesela Paris'te Bulvar Hosman'da olduğu gibi kahve satış yerleri açacaktır. Bunlar evvela Ankara, İstanbul ve İzmir'de açılacak, kahve ufak torbalarda satıldığı gibi hazır olarak da verilecektir.

Hazırlanmış olan mukavele bir takas mukavelesidir. Yani Brezilya Türkiye'ye ihtiyaç ettiği kahvenin kıymetinde Türk malı almaya mecburdur. Çünkü Türkiye'ye sattığı kahvelerin bedeli buradan aynı kıymette mal alıncaya kadar Türkiye'de bloke edilecektir. Bunun için şöyle bir hal sureti bulunmuştur: Brezilya meclisi Türkiye'de Türk tüccarlarından bir grupla iş görecektir. Bu tüccarlar meclisin Türkiye'ye gönderdiği kahveleri küçük satıcılara verecekler, buna mukabil Türkiye'den mal ihraç

edeceklerdir. Mal ihraç ettikçe de bunların vesikalarıyla kahvelerin bedelini Türkiye merkez bankasından alacaklardır. Bu izahattan anlaşılıyor ki; Brezilya sattığı kahvenin parasını alabilmek için Türkiye’den mal ithal etmeye mecburdur. Türkiye’den Brezilya’ya neler ihraç edileceğini şimdiden söylemek, benim için müşküldür. Bunu Türk tüccarları bulacaklardır. Şimdiden Türkiye’den bir tüccar birkaç güne kadar, kahve meclisinin Türkiye mümessili ile birlikte Brezilya’ya giderek ora tüccarlarıyla temas edecek ve Türkiye’nin Brezilya’ya neler ihraç edebileceğini tetkik edecektir.

Mukavelenin tatbikatında Türkiye hükümeti ile kahve meclisi arasında çıkacak ihtilaflar iki kişilik bir hakem heyetine havale edilecektir. Bu hakemler de aralarında uyuşamadıkları takdirde İstanbul Ticaret Odası reisi üçüncü ve kati hakem olacaktır. İki memleket arasında doğru posta vapur seferleri ihdası da mevzu bahistir. Bu hususta hazırlanan bir proje Brezilya’da tetkik edilmektedir.” (“Brezilya İle Yapılan İtilaf”, 1933, s. 1-4; “Brezilya İle Kahve Mukavelesi”, 1933, s. 6).

Kahve takası mukavelesi övgü ile karşılansa da hemen imzalanmamıştır. İktisat Vekili Celal Beyin seyahatte olmasından dolayı bu gecikmenin yaşandığı ve vekil gelince imzaların atılacağı söylenmiştir (“Kahve Mukavelesi”, 1933, s. 1). Sefir Pimental da Brezilya Kahve Meclisi reisinin istifa ettiği, yeni mukavelenin Brezilya’da uygun görülmediği ve bunun için imzalanmayacağı haberlerinin doğru olmadığını vekil gelince imzaların atılacağını beyan etmiştir (“Brezilya İle Yapılan İtilaf”, 1933, s. 1-4; “Brezilya İle Kahve Mukavelesi”, 1933, s. 6; “Brezilya Sefiri”, 1933, s. 3). Ancak imzanın gecikmesi sefirin dediği gibi hemen çözümlenecek kadar basit bir sorun değildi. Kamuoyunun bilmediği her iki ülkenin bürokratlarını zan altında bırakan daha karmaşık sorunlar vardı ve bu sorunlar çözüme kavuşmadan anlaşmanın yapılması mümkün görünmüyordu. Türkiye tarafına baktığımızda İş Bankası bünyesinde kurulan İş Limited Şirketinin kahve mukavelesi için yapılan ihaleye müdahil olduğuna dair söylentiler çıkmıştır. Bu söylentiler üzerine Başvekil İsmet Paşa, 23 Ocak 1933 tarihinde İktisat Vekili Celal Beye gönderdiği yazıda İş Bankası, İş Limited Şirketi ya da bu kurumlara mensup kimselerin kahve mukavelesiyle alakadar olup olmadıklarını sormuştur (BCA, 30.10.0./267.802.5). İktisat Vekili Celal Bey iki gün sonra gönderdiği cevap yazısında Brezilyalılarla kahve mukavelesinde İş Bankasının İş Limitetinin veya bunlara mensup kimselerin alakaları olmadığını ifade etmiştir. Bu hususta Komisyoncuların yaptıkları gibi kayırma isteğinde bulunmak üzere kendisine bir müracaat olmadığını olsaydı da bu kişileri kovacağını belirtmiştir. Ayrıca hususi bir menfaate alet olarak şerefle temsil ettikleri hükümeti endişeye düşürecek bir hareket içinde olmadıklarını ve bundan sonra da olmayacağına itimat edilmesini arz etmiştir. İktisat Vekili kahve mukavelesi ile ilgili bildiklerini ise şu şekilde izah etmiştir: “Memleketimizden Türk malı satın alarak Brezilya’ya ve ilk senelerinde diğer memleketlere sevkinde ehil ve namuslu bir teşekküle ihtiyaçları olduğundan dolayı vekâletle mukavele akdedecek olanların İş Limited ile alakalarını çok çok muhtemel görürüm. Muamele şöyle cereyan etmiştir. İlk zamanlarda Brezilya sefiri müracaat ederek her iki hükümetle kahve meselesinin görüşülerek anlaşılmasını teklif etmiştir. Bazı muhitlerin dedikoduya mütemayil olan suizannını bildiğim için meselenin sırf ticari olmasından dolayı ilan edilmesinin zaruri olduğunu kendisine ısrarla

söylemiştim. Bir elden idaresi hakkındaki kanunun tatbiki için de münakasa şeklinde keyfiyet alelusul ve resmen ilan edilmiştir. Müddetin hitamında, iki teklif verilmiştir. Tekliflerden birisi Brezilya'da resmi bir müessese olan "Konsey Superyor de Cafe"nin temsilcisi olan Ankara Çimento Şirket Müdürü Mösyö Levi'nin teklifi idi. Sefir de bu zatı tavsiye eylemiştir. İşlerin devamı müddetince müracaatlar sefir, Levi ve bazen de İstanbul'da tanınmış şeker tüccarı olan AMAR hazır olduğu halde yapılıyordu. Teklifnamede sefirin resmi teyidi de mevcuttur. İkincisi, Brezilya'da hususi bir kahve müessesesi olan "Sinaya Stilop Dellistalbilde" ve kuru kahvecilikle müştakil ismini hatırlayamadığım bir Türk müessesesini vekâleten İstanbul İş Bankası'nın hukuk müşaviri aynı zamanda serbest avukatlıkla iştigal eden İsmail Bey'in teklifi idi. Bu ikinci teklif birinciye nazaran daha müsait ahkâmı haiz görülüyordu. Teminat mektubunu zamanında veremedikleri için nazar-ı itibara alınmamıştır.

Birkaç ay evveline kadar İstanbul'da Otto Andriadis isminde şarlatan bir tüccar tarafından temsil edilmekte idi ve bu tüccar kanunun aleyhine, kanunu icra edenler aleyhine mütemadi tahrikât yapmakta idi. İstinat ettiği nokta, Brezilyalılara karşı söylediği şunlardır: Türkler kahve içmeye itiyatları sebebiyle mecburdurlar. Kahve mukabilinde Türk malı almaya ihtiyaç ve zaruret yoktur. Israr edilirse efkârı umumiyelerine karşı dayanamayarak döviz vermek mecburiyetinde kalırlar.

Yeni vekil olduğum ve kahve meselesini memleket mahsulatının satışı ve döviz ihtiyacı noktasından takibe karar verdiğim zaman karşıma ilk çıkan Andriadis olmuştu. Mahiyetini bu suretle anlamakta gecikmediğim bu zatın Brezilya müesseselerini Türkiye'ye iyi temsil etmediğinden dolayı sefirin şikâyeti üzerine bu işten de uzaklaştırılmış olması da çok muhtemeldir. Mesele hakkındaki malumatım bundan ibarettir." (BCA, 30.10.0./267.802.5).

İktisat Vekili yaptığı izahatta devlet yetkililerinin kahve mukavelesine usulsüz bir müdahalede bulunmadıklarını ancak kahve şirketleri adına bazı kimselerin münakasada usulsüzlük yaptığını ayrıca Brezilyalılara karşı Türkiye'nin pazarlık gücünü kırarak yanlış bilgilendirme yaptıklarını bildirmiştir. İktisat Vekili'nin "Sinaya Stilop Dellistalbilde" dediği şirketin adı "Sinner"dir. Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya da Başvekil İsmet Paşa'ya gönderdiği bilgilendirme yazısında Sinner Şirketinin Fransız Journal d'Orient Gazetesi vasıtasıyla Türkiye'nin kahve politikası aleyhine propaganda yaptığını bildirmiştir (BCA, 30.10.0./267.802.5). Bu gelişmeler ışığında Sinner Şirketinin vekili olan Otto Andriadis ve Kuru Kahveci Mehmet Efendi ve Mahdumları Şirketi hakkında Brezilya'ya yanlış bilgi göndermek ve evrakta sahtecilik yaparak ihaleye fesat karıştırmak suçlamasıyla soruşturma başlatılmıştır ("Fesat Karıştırıyorlar", 1933, s. 1; "Kahve Meselesi", 1933, s. 3; "Kahve İşinde Tahkikat", 1933, s. 2). Bunun üzerine Otto Andriadis, bir yanlışlık olduğunu eğer bir hata varsa bunun noterden kaynaklandığı beyanında bulunmuştur. Birkaç gün sonra da Otto Andriadis'in yanlış tercüme edildiği iddia edilen vekâletname ile kahve münakasasına katılmadığı anlaşılmıştır. Bu hususta Kuru Kahveci Mehmet Efendi ve Mahdumları Şirketinin vekili İsmail İsa Bey bir açıklama yaparak; Andriadis'in Sinner'in şirketinin gönderdiği vekâletname ile ihaleye hiç girmediğini söylemiştir. Ayrıca vekâletnamenin hatalı çevrildiği iddiası üzerine emniyet teşkilatının İstanbul Ticaret Odasına belgeyi

incelediğini ve bir hata olmadığını anlaşıldığını ifade etmiştir (“Kahve Meselesi”, 1933, s. 1-6; “Kahve Anlaşmasında”, 1933, s. 3).

Kahve mukavelesi konusunda Türkiye’de bu gelişmeler yaşanırken Brezilya’da da bazı şayialar ortaya çıkmıştır. Brezilya sefirinin kahve mukavelesi için komisyon aldığına dair söylentiler rahatsızlığa neden olmuştur. Bu gelişmeler üzerine sefir, kahve şirketinin temsilcisi olan Mr. Levi’nin, Brezilya hükümetini doğru bilgilendirmek ve basında kahve mukavelesine karşı yürütülen propagandayı sona erdirmek için bütün evrakları ve hesapları göstermek üzere Brezilya’ya gitme kararı almıştır. Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya ile görüşmesinde bu düşüncesini dile getirmiş ve Mr. Levi’nin 25 gün sürecek Brezilya seyahati için izin istemiştir. Şükrü Bey de kendisine itimatlarının tam olduğunu, mukaveleden dolayı menfaatleri kaybeden ticari çevrelerin dedikodularını dikkate almadıklarını bildirmiştir (BCA, 30.10.0./267.802.5/28.01.1933). Durumdan haberdar edilen Başvekil İsmet Paşa, İktisat Vekili Celal Bey ile görüşmüş ve Celal Bey de mukavelenin imza işinin M. Levi Brezilya’dan dönene kadar 25 gün tehir edilmesini emrini vermiştir (BCA, 30.10.0./267.802.5/29.01.1933).

M. Levi, devlet yetkililerine izahat vermek üzere 9 Şubat 1933’te Brezilya’ya gitmiştir. Ammar şirketinin temsilcisi M. Mouilla da Türkiye’nin Brezilya’ya ne tür mallar satabileceğini tetkik etmek üzere M. Levi ile beraber Brezilya’ya gitmiştir (“Brezilya İle Takas”, 1933, s. 2). M. Levi’nin Brezilya’da olduğu dönemde İstanbul’a gelen Sefir Pimental, Brezilya Kahve Meclisinin lağvedilerek kahve işlerinin daha resmi bir kuruma verildiğini bu nedenle imzanın geciktiğini ve esaslar bakımından bir değişiklik olmadan mukavelenin kısa süre içinde imzalanacağını duyurmuştur (“Brezilya İle Aramızda”, 1933, s. 3).

Pimental’in açıklamasından birkaç gün sonra da M. Levi Brezilya’dan dönmüş ve gazetecilere Brezilya’daki temasları ve Türkiye-Brezilya ticari münasebeti hakkında şu beyanatta bulunmuştur: “İstanbul’dan hareketle Cenova tarihiyle 21 Şubatta Rio de Jenario’ya vardık. Amar şirketinden M. Mouilla da beraberdi. M. Mouilla, Türkiye’den Brezilya’ya yapılacak ihracat hakkında tetkikat yaptı ve birçok temaslarda bulundu. Benim Brezilya’ya gidişimin sebebi kahve itilafı hakkında kahve idaresine lazım gelen izahatı vermektir. İtilafnamenin esasında bir değişiklik yoktur, yalnız teferruata ait ehemmiyetsiz bazı tadilat yapılmıştır.

Bildiğimiz veçhile Brezilya Kahve Konseyi, Maliye nezaretine merbut bir umumi müdürlük haline gelmiştir. Bu değişiklik üzerine Türkiye’ye kahve ithali inhisarı Brezilya kahve ithalat limitet şirketine verilmiştir. Brezilya kahve idaresi bu şirketle bu hususta bir mukavele addetmiştir. İtilafname de Türkiye hükümeti ile bu şirket arasında imza edilecektir. Bu akşam Brezilya sefiri M. De Pimentel ile beraber Ankara’ya gideceğiz ve itilafname de birkaç gün içinde imza edilecektir.

Türkiye’ye ithal edilecek kahve bedelinin birinci sene için üçte biri, ikinci seni için üçte ikisi, üçüncü sene de tamamı nispetinde Brezilya’ya ihracatta bulunulacaktır. Birinci ve ikinci senelerde Brezilya’ya ihraç edilmeyen miktar için diğer ecnebi memleketlere Türk malı ihraç edilecektir. Bu işi de limited şirketi yapacaktır.

Brezilya'ya yapılacak ihracat hakkında yapılan tetkikat ne netice verdi? Bu işle bilhassa M. Mouila meşgul olmuştur. Bugün Türk halıları, kuru meyveler hep mutavassıt eller vasıtasıyla Trieste, Cenova ve İngiltere yolu ile Brezilya'ya gönderiliyor. Türkiye'nin Brezilya'da henüz hiçbir mümessili yoktur. Ben kuru incirlerin İngiliz kutuları içinde satılmakta olduğunu gördüm. Bu sebeple iki memleket arasında doğrudan doğruya ticari münasebetler elzemdir. O halde itilafnamedeki takas esası ne suretle tatbik edilecektir? Bu maksatla iki memleket arasında bir ticaret muahedesi yapılacaktır. Sefir M. De Pimentel bu hususta Türkiye hükümeti ile müzakereye girişmiştir. Bu hususta yakında bir modus vivendi yapılacak ve hemen tatbikine başlanacaktır." Aynı gün Brezilya Sefiri M. De Pimentel ve M. Levi Ankara'ya gitmişlerdir ("Brezilya İle Takas İşleri", 1933, s. 1-6; "Brezilya Kahvesi", 1933, s. 1-6; "Brezilya'dan Kahve Satın Almak", 1933, s. 4).

M. Levi'nin beyanatında dediği gibi kahve mukavelesi İktisat Vekâleti ile İş Limited, Amar ve Şürekâsı, Naom ve Şürekâsı, Şalom Biraderler firmalarından mürekkep teşekkül arasında 7 Mayıs 1933 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır ("Kahve Mukavelesi", 1933, s. 2; "Kahve Mukavelesi Yeni", 1933, s. 4; "Kahve Mukavelesi", 1933, s. 1-2). Böylece Brezilya ile Türkiye arasındaki ithalat ile ihracat adaletini sağlayacak kararlar alınmıştır. Bundan böyle Türkiye ihtiyacı olan kahvenin tamamını Brezilya'dan alacak ve alınan kahveye mukabil Türk malı satacaktır. Kahve mukavelesinin belli başlı esasları da şunlardır:

1. Mukavele üç sene için yapılmıştır.
2. Kahve işini yüklenen şirket, mukavele müddetince Türkiye'nin bütün kahve ihtiyacını temin edeceklerdir.
3. Şirket, İstanbul'da daimi surette transit antrepolarında on bin çuvallık bir ihtiyat stoku bulunduracaklardır.
4. Alınan kahve için döviz verilmeyecek, bedeli takasla temin edilecektir.
5. Türkiye'nin kahve karşılığı yapacağı ihracatın: birinci sene %30'u ikinci sene %70'i üçüncü sene %100'ü Brezilya ve Güney Amerika'ya olacaktır.
6. İhracat yalnız kahve bedeli nispetinde değil aynı zamanda vapur navlunları (yük taşıma ücreti) ve memlekette yapılacak ve primi Türk parasıyla ödenecek sigortaları da kapsamaktadır.
7. Kahveler İstanbul'a geldikçe bedelleri bankada Türk parasıyla bloke edilecektir. Brezilya'ya yapılan ihracat oranın gümrüklerinden ve Türkiye konsoloslüğundan tasdik edilince blokaj kaldırılacaktır.
8. Şirket kesinlikle perakende satış yapamaz. Kahveler toptancılarına satılacaktır. Yükleniciler, her isteyene, istediği kadar mal vermekle yükümlüdür. Ancak asgari satış 62 çuval olmalıdır.
9. Yüklenici firmanın bütün muameleleri İktisat Vekâletinin kontrolü altında olacaktır.
10. Kahve fiyatı hiçbir sebeple yükselmeyecek, bilakis düşecek ve piyasayı sıkacak hiçbir tesire meydan bırakılmayacaktır.

11. Mukavelenin uygulanmasında anlaşmazlık olursa iki tarafın tayin edeceği birer hakeme havale edilecektir. Sorunun çözülememesi durumunda İstanbul Ticaret Odası başkanı hakem tayin edilecektir (“Brezilya İle Takas”, 1933, s. 2; Mahmut, 1933a, s. 1; Mahmut, 1933b, s. 1; Türkiye-Brezilya Kahve Mukavelesi).

Anlaşmanın kahve fiyatlarını etkileyeceği, fiyatların asla yükselmeyeceği hatta belirgin bir miktarda düşeceği düşünülmektedir. Gerçekten de tahminler doğru çıkmış ve mukavelenin imzalandığı 7 Mayıs’tan evvel 130 ile 170 kuruş arasında olan kahve fiyatları mukavele imza edilir edilmez 125 kuruşa düşmüştür. Anlaşmadan hemen sonra 24 Mayıs’ta ilk parti kahve Brezilya’dan yola çıkmış ve Haziran ayında Türkiye’ye gelmiştir. İlk parti kahvenin gelmesiyle fiyat 110 kuruştan 90 kuruşa kadar gerilemiştir. Elbette bu fiyat değişimini sadece yeni mukaveleye bağlamamak gerekir, dünya kahve fiyatlarının düşmesinin de bunda etkisi olmuştur (Mahmut, 1933a, s. 1; Mahmut, 1933b, s. 1; “Kahve Mukavelesi”, 1933, s. 1-2; “Külliyetli Kahve Geliyor”, 1933, s. 4; “Brezilya’dan Kahve Geliyor”, 1933, s. 3; “Kahve Yolda”, 1933, s. 3).

Kahve mukavelesi Türkiye tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. İktisat Vekili Celal Bey, Fransa’da yayın yapan *Mercure d’Orient* gazetesine verdiği beyanatta buhran döneminde iktisadi anlamda alınan tedbirleri anlatırken Brezilya ile yapılan kahve mukavelesine ayrıca değinerek bu anlaşma ile Güney Amerika’nın kapılarının Türk mallarına açıldığını ve son derece önemli bir gelişme olduğunu ifade etmiştir (“İktisat Vekilimiz”, 1933, s. 5; “Harici Ticaretimiz Ne Yoldadır?”, 1933, s. 5; “İktisat Vekili Hakkında”, 1933, s. 10). Brezilya Kahve Türk Anonim şirketinin kurulduğu 1 Mayıs 1933 tarihinden yılsonuna kadar yapılan ticaret İktisat Vekilini doğrular niteliktedir. Bu süreçte 1.141.420 liralık 65.644 çuval kahve ithal edilirken buna karşılık Güney Amerika’ya 78.309 liralık ve Avrupa ile Kuzey Amerika’ya da 874.658 liralık muhtelif mal ihraç edilmiştir. Şirket, bu ihracatı, muhtelif tacirlerin normal ihracatına %2 ile %5 prim vermek suretiyle kendi hesabına yapmıştır. İthal edilen kahvelere mukabil en fazla arpa, fındık, üzüm, İncir ve zeytinyağı ihraç edilmiş ve bu ihracatın da en mühim kısımlara sırasıyla Filistin, Almanya, İtalya, İsviçre, Avusturya ve Fransa’ya yapılmıştır (“Kahve İthali”, 1933, s. 2; “Brezilya’dan Kahve İthalatımız”, 1933, s. 3).

Kahve mukavelesinin uygulanmaya konduğu süreçte iki ülke arasında bir ticaret anlaşması mevcut değildi. İki ülke arasındaki ticari ilişkiler ikinci bir ülke üzerinden yapıyordu. Bu durum hem kâr oranını düşürüyor hem de ticari işlerin yavaş ilerlemesine neden oluyordu. Buna istinaden Türkiye ile Brezilya hükümeti arasında gümrük tarifelerini ve mal transferini düzene sokmak amacıyla bir ticaret anlaşması yapılmasına karar verilmiştir. Böylece İki ülkenin çıkarları doğrultusunda 2 Temmuz 1933 tarihinde Türkiye ve Brezilya arasında bir *modus vivendi*² imzalanmıştır. Anlaşma en ziyade mazharı müsaade millet (En çok gözetilen ulus) muamelesinden karşılıklı istifade etmek esası üzerine yapılmıştır. Ayrıca anlaşmaya göre Brezilya hükümeti kahve mukavelesini tasdik edecek ve ihraç edilecek Türk mallarına hiçbir

² Modus Vivendi: Bir devletin diğer bir devlete kesin anlaşma yapıcaya kadar aralarında kararlaştırdıkları geçici hükümler; geçici bir zaman içinde yapılan anlaşma. <https://www.hukukmedeniyeti.org/modus-vivendi/nedir/> 23 Mart 2021.

sınırlama koymayacaktır ("Brezilya İle Ticaret İtilafı Yaptık", 1933, s. 1; "Türkiye-Brezilya", 1933, s. 1; "Türkiye-Brezilya İtilafı", 1933, s. 2; "Türkiye-Brezilya Gümrük Münasebatı", 1933, s. 2; "Brezilya İle Yeni Bir Muahede", 1933, s. 2).

Anlaşma yapıldıktan bir müddet sonra İstanbul'a gelen Brezilya sefiri M. Mario de Pimental Brando, yeni ticaret anlaşması hakkında şu beyanatta bulunmuştur: "Yeni imza edilen ticaret mukavelesi takas esası üzerinedir. Mübadele edilecek eşya için bir kıymet yekûnu tayin edilmemiştir. Mukavelenin prensibi en ziyade müsaadeye mazhar devlet esasıdır. İki hükümet arasında şimdiye kadar bir ticaret mukavelesi mevcut olmadığı için Brezilya'dan Türkiye'ye ve Türkiye'den Brezilya'ya gönderilen mahsul fazla resme tabi tutuluyordu. Yeni mukavelenin tatbikine geçilmekle bu vaziyet ortadan kalkmış bulunmaktadır. Bundan böyle Türk eşyasından da diğer memleketlerden alınan resim alınacaktır." ("Yeni Ticaret İtilafları", 1933, s. 1-4; "İsveç ve Brezilya İle Mukavele", 1933, s. 1-2; "Brezilya ve Biz", 1933, s. 3). İlerleyen süreçte Brezilya ile yapılmış olan anlaşma alakadar makamlara tebliğ edilmiş ve Brezilyadan gelecek mallar hakkında en ziyade mazharı müsaade devlet esası üzerine muamele yapılacağı bildirilmiştir ("Brezilya Mallarına Yapılacak Muamele", 1933, s. 4).

Anlaşmalardan Sonra Türkiye-Brezilya Ticari İlişkilerinde Değişim

İki ülke arasında ilk adım 7 Mayıs 1933 tarihinde atılmış ve yapılan kahve mukavelesi ile Türkiye'nin ithal edeceği kahve karşılığında %100 yerli üretim mal ihraç etmesi kabul edilmiştir. Böylece Brezilya, ilk yıl vereceği kahve miktarının %30'u ikinci yıl %70'i üçüncü yıl %100'ü Brezilya ve Güney Amerika'ya olmak üzere tamamen Türk malı karşılığında ticaret yapmayı kabul etmiştir. Daha önce bir ticaret anlaşması olmadığı için transfer ve gümrük sorunları yaşayan Türkiye ve Brezilya arasında 2 Temmuz 1933 tarihinde bir modus vivendi imzalanmıştır. Böylece Brezilya ile olan ticari ilişkilerde ikinci bir ülke devreden çıkarılarak iki ülkenin kazançlarındaki kesintinin önüne geçilmiş oluyordu. Hem kahve mukavelesi hem de modus vivendi ile Türkiye-Brezilya arasındaki ticaret iki ülkenin de birbirine eşit miktarda mal sattığı bir sisteme dönüştürülmüştür.

Türkiye İktisat Vekâleti ile Brezilya Kahveleri Türk Anonim Şirketi arasında 7 Mayıs 1933 tarihinde imzalanmış olan kahve mukavelesi bitiş tarihinden itibaren 4813 sayılı kararname ile altı ay daha uzatılmıştır. Mukavele aynı kalmakla beraber sadece dokuzuncu maddesindeki D bendinin üçüncü ve dördüncü fıkraları şu şekilde değiştirilmiştir:

- "Brezilya ve Cenubî Amerika'ya ihraç edilip satılması taahhüt olunan Türk mallarına ait muameleler müteahhit veya namına hareket edenler tarafından, mukavele müddetinin hitamı olan 7 İkinciteşrin 1936 tarihinde tamamen ihraç edilip satılmadığı takdirde müteahhit bu taahhüdünün ifasını 7 İkinciteşrin 1937 tarihine kadar ikmal edebilecektir.
- 7 İkinciteşrin 1937 tarihinde taahhütlerin yüzde sekseni ifa edilmiş olduğu tebeyyün ederse, müteahhit kendisine 7 İkinciteşrin 1937 tarihinden itibaren azamî altı aylık bir mühlet daha verilmesini Vekâletten isteyebilir." (2/4813 Sayılı Kararname).

Kahve mukavelesi 1 Aralık 1936 tarihinde maddelerinde bir değişiklik olmadan üç yıl daha uzatılmıştır (Türkiye-Brezilya Kahve Mukavelesi). Kahve mukavelesinin bitmesine yakın 1939 yılı ortalarında Brezilya Kahveleri Türk Anonim Şirketinin kahve mukavelesi hükümlerine uygun hareket etmediğine dair alınan şikâyetler üzerine bir soruşturma başlatılmıştır. Maliye müfettişi Faik Ökte'nin başkanlığında oluşturulan soruşturma heyeti yapılan inceleme sonucunda bir rapor hazırlamıştır. Bu rapora göre şirketin mukavelenin bazı hükümlerine uygun hareket etmediği anlaşılmıştır. Rapora göre;

- Şirketin Rio'daki ihracatçılardan bedava aldığı kahveyi Türkiye'deki kahve satıcılarına aldıkları kahve ile orantılı olarak dağıtmadığı,
- Birinci mukavele döneminde şirketin 3.292.807 liralık ithalat yaptığı halde, ihraç edilen Türk malının 994.610 liralık kısmı için mukaveleye şartlarına uygun resmi bir hesap veremediği,
- Şirketin 1939 yılı sonunda bitecek sözleşme dönemi içinde 3.000.000 liralık ihracat mükellefiyetinden şimdiye kadar sadece 500.000 liralık kısmını yapabildiği,
- Türkiye'de kahve satış fiyatlarının ne kadar olacağına dair mukavelenin altınca maddesindeki³ formüle riayet edilmediği,
- Şirketin birinci mukavele dönemini zararla kapattığı, devam eden ikinci dönemdeki mükellefiyetlerini yerine getirmekten aciz olduğu belirlenmiştir (BCA, 30.10.0./168.169.7).

Maliye Vekâletinin raporundan da anlaşılacağı üzere kahve şirketi gerekli yükümlülükleri yerine getirmekten aciz kalmıştır. Buna istinaden 1939 yılında sona eren Brezilya Kahvesi Türk Anonim Şirketi ile yapılan kahve mukavelesinin süresi uzatılmamıştır. Böylece kahve mukavelesi süresinin dolması üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 2 Kasım 1939 tarihinde aldığı kararla Kliring anlaşmaları ve 2/7005 sayılı kararnamenin dördüncü maddesi hükümleri dâhilinde kahve ithalatının takas yolu ile serbest bırakılması kabul edilmiştir (BCA, 30.18.1.2/89.107).

Kahve mukavelesini imzalanmasından bir süre sonra Türkiye-Brezilya arasında 3 Temmuz 1933'te imzalanan Modus Vivendi ise Atatürk dönemi boyunca çeşitli kereler uzatılarak devam etmiştir. Anlaşma ilk önce İcra Vekilleri Heyetinin onayladığı 06.08.1936 tarih ve 2/5143 sayılı kararname ile 01.08.1936 tarihinden itibaren iki ay uzatılmıştır (BCA, 30.18.1.2/67.67.7). Daha sonra anlaşma, 24.10.1936 tarih ve 2/5501 sayılı kararname ile 31.12.1936 tarihine kadar üç ay (BCA, 30.18.1.2/69.84.18) 16.02.1937 tarih ve 2/6047 sayılı kararname ile 31.12.1937 tarihine kadar bir yıl (BCA, 30.18.1.2/72.13.13), 27.12.1937 tarih ve 2/7915 sayılı kararname ve 07.04.1938 tarih ve 2/8491 sayılı ek kararname ile 31.12.1938 tarihine kadar bir yıl daha uzatılmıştır (BCA, 30.18.1.2/81.106.3; BCA, 30.18.1.2/72.13.13).

Atatürk döneminde Türkiye-Brezilya arasındaki ticari ilişkileri aşağıdaki tablolardan da göreceğimiz üzere istatistiksel olarak incelediğimizde 1935 yılına kadar

³ Kahve Mukavelesinin 6. Maddesi: "Memlekete ithal edilecek çaylar, memleket dâhilinde beynelmilel fiyat ve teamüllere göre toptancı tüccarlara satılacaktır. Tekliflerde beynelmilel teamüle göre tespit olunacak fiyata ne nispette zam yapılmak istenildiği dahi vâzihan gösterilmelidir." T.C. Resmi Gazete, 30 Aralık 1936, S.3495.

ikili bir alışverişten bahsetmek mümkün değildir. İki ülke arasında 1928 yılına kadar hiç ticari bir ilişki olmamıştır. 1928 yılından itibaren Brezilya Türkiye'ye mal ihraç etmeye başlamıştır. Türkiye ise ancak 1935 yılında yani ticaret anlaşmalarının yapılmasından sonra Brezilya'ya ihracat yapmaya başlamıştır. Bu süreçte Brezilya, Türkiye'ye başta kahve olmak üzere kakao, çay ve deri mamulleri satarken Türkiye'den madeni hammadde, meyve, zeytinyağı ve halı gibi ürünler ithal etmiştir.

Brezilya'nın Türkiye'ye yaptığı ihracatın oranı Türkiye'nin toplam ithalatının 1.2 ile 2.1 arasında değişiklik göstermiştir. Bu oran Brezilya'nın Türkiye'ye ilk ml sattığı 1928 yılında 1.2 iken 1938 yılında da 1.2'dir. Anlaşmanın yapıldığı 1933'te bir miktar artış görülmüş 1.9'a çıkmış 1934 yılında ise 2.1 ile en yüksek seviyesine çıkmıştır. Anlaşmanın bittiği yıl ise tekrar azalma eğilimi göstererek 1.2'ye düşmüştür. Türkiye ise ancak anlaşma yapıldıktan sonra Brezilya'ya mal satmaya başlamıştır. Türkiye'nin Brezilya'ya yaptığı satış genel ihracatı içinde ancak 0.3 olmuştur. Hatta anlaşmanın bittiği yıl bu oran 0.2'ye kadar düşmüştür.

Tablo 1: Brezilya İle Ticaretimiz 1930-1938 (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1942, s. 261)

Yıl	İthalat		İhracat	
	Milyon Lira	Genel İthalattaki Payı %	Milyon Lira	Genel İhracattaki Payı %
1930	2.31	1.6	0.02	-
1931	1.20	0.9	-	-
1932	1.80	1.5	-	-
1933	1.40	1.9	-	-
1934	1.80	2.1	-	-
1935	1.43	1.6	0.28	0.3
1936	1.61	1.7	0.36	0.3
1937	2.01	1.8	0.36	0.3
1938	1.79	1.2	0.26	0.2

Tablo 2: Brezilya İle yapılan ithalat ve toplam ithalat içindeki payı (Bin \$) (TÜİK, 2010, s. 455)

Yıl	Toplam İthalat	Brezilya	(%)
1923	86.872	-	-
1924	100.462	-	-
1925	128.953	-	-
1926	121.411	-	-
1927	107.752	-	-
1928	113.710	1.308	1.2
1929	123.558	2.248	1.8
1930	69.540	1.091	1.6
1931	59.935	569	0.9

1932	40.718	594	1.5
1933	45.091	840	1.9
1934	68.761	1.439	2.1
1935	70.635	1.138	1.6
1936	73.619	1.279	1.7
1937	90.540	1.588	1.8
1938	118.899	1.422	1.2
1939	92.498	1.316	1.4

Tablo 3: Türkiye- Brezilya Sınai Ürünler Ticareti 1930-1938 (Bin Lira Kıymetle) (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, s. 264)

Yıl	İthalat					İhracat				
	Demir-Çelik	Maden	İplik	Şeker ürün	Deri-Kürk	Maden	İplik	Zeytin-yağı	Halı	Nebati Yağ
1930	-	-	-	-	-	-	-	-	8	-
1931	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1932	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
1933	-	-	-	-	-	-	-	-	8	-
1934	-	-	-	8	-	-	8	19	1	-
1935	-	-	-	3	-	278	-	-	1	-
1936	-	2	-	-	-	597	-	-	-	-
1937	4	-	1	-	2	176	-	73	8	18
1938	-	-	-	-	-	95	8	266	-	23

Tablo 4: Türkiye-Brezilya Zirai Ticareti 1930-1938 (Bin Lira Kıymetle) (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, s. 263)

Yıl	İthalat			İhracat	
	Kahve, Çay	Kakao,	Deri Mamulleri	ve Meyveler	Hububat ve Mamulleri
1930	2.281		20	-	-
1931	1.182		2	-	-
1932	1.245		-	-	-
1933	1.358		30	16	-
1934	1.501		300	4	-
1935	1.328		101	-	-
1936	1.598		5	73	-
1937	1.998		-	78	10
1938	1.507		280	53	-

SONUÇ

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye-Brezilya ticari ilişkileri Türkiye'nin kahve ithali ile sınırlı kalmıştır. Bu durum Dünya ekonomik krizine kadar Türkiye'nin pek dikkatini çekmemiştir. Ancak kriz ile birlikte dış ticaret dengesini sağlama ihtiyacı Türkiye'nin Brezilya ile olan ticari ilişkilerini yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur. Bu süreçte Türk ekonomisini korumak için çıkarılan çeşitli kanun ve kararnamelerden Türkiye-Brezilya ticari ilişkileri de etkilenmiştir. Türkiye, dış ticaret dengesi politikası gereği, uzun yıllardır Brezilya'nın tek taraflı kazanç temelinde dayalı süregelen ticaret anlayışına son vermek üzere harekete geçmiştir. Özellikle dış ticarete getirilen kontenjan usulüne kahvenin de dâhil edilmesi önemli dönüm noktalarından olmuştur. Böylece Türkiye uzun yıllardır neredeyse hiç ürün satamadığı Brezilya'nın kahvesine döviz ödemeyeceğini ancak mal karşılığında bir ticaretin mümkün olabileceğini Brezilyalı yetkililere bildirmiştir. Türkiye, bu konuda taviz vermeyeceğini gerekirse kahve ithalinin tamamen yasaklanmasına kadar gidecek tedbirler alınabileceğini resmi makamlar aracılığıyla duyurmuştur.

Brezilya, Türkiye'nin bu baskısını daha önce Türkiye ile yolu kesişmiş deneyimli bürokratları Türkiye'ye göndererek kırmaya çalışmıştır. Türkiye'nin taviz vermeyeceğini gören Brezilya, Türkiye'nin sert tavrı karşısında Doğu Akdeniz ve Balkan piyasasını kaybetmemek için karşılıklı takas usulüne dayalı bir uzlaşmayı kabul etmek zorunda kalmıştır. Brezilya, karşılıklı alışverişi zorunlu kılan anlaşmaları onaylasa da anlaşmaların bağlayıcı maddeleri hayata geçmemiştir. Çalışmada elde edilen veriler doğrultusunda baktığımızda Brezilya'nın kahve karşılığında mal almaması Türkiye'nin anlaşmalardan önce Brezilya üzerinde kurduğu baskıyı sürdürmediğini göstermektedir. Türkiye, Brezilya'yı kahve tüketimine karşı alternatif içecekler üretmek ve diğer Güney Amerika ülkelerinden alım yapmak suretiyle baskılamaya çalışmıştır. Ancak Türkiye'nin alternatif içecekler kullanarak kahve ithalatını tamamen ya da büyük oranda azaltma politikasının mümkün olmadığı görülmektedir. Çünkü Türk halkı için kahve vazgeçilmez bir tüketim maddesi hâkline gelmiştir. Elde edilen verilerden de anlaşılacağı üzere kahve tüketimini azaltmak bir yana bazı yıllar ithalatın daha da arttığı görülmektedir. Brezilya kahvesine karşı diğer Güney Amerika ülkelerinin kahvelerinin satın alınması da mümkün görünmemektedir. Çünkü bu ülkelerde kahve üretimi yeni başlamış, üretim ve kalite olarak Brezilya kahvesi ile yarışabilecek durumda değildir. Yani Brezilya dışındaki ülkelerin üretimi Türkiye'nin ihtiyaçlarını karşılayabilecek ölçüde kaliteli ve ucuz değildir. Bu nedenlerle Türkiye, halkının kahve tüketimini karşılayabilmek için neredeyse tekel konumuna gelmiş olan Brezilya'nın anlaşmalara uymamasına göz yummak zorunda kalmıştır diyebiliriz. Ancak Türkiye'nin istediği ihracat gelirlerini elde edememesine rağmen ticari ilişkilerin yapılan anlaşmalarla daha önce var olmayan resmi bir zemine oturtulması olumlu bir gelişme olmuştur. Ayrıca bu vesile ile karşılıklı bürokratların görevlendirilmesi de iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişimine katkı sağlamıştır.

Çalışmamızda elde edilen veriler çerçevesinde baktığımızda Brezilya, anlaşma sürecinde daha önce yaptığı satış miktarını korumuş hatta bir miktar arttırmıştır.

Türkiye ise anlaşmalara göre Brezilya'dan aldığı ürün miktarı kadar ihracat yapması gerekirken bu miktarın yakınına bile yaklaşmamıştır. Türkiye en çok ürün sattığı 1936 ve 1937 yıllarında 360.000 liralık satış yaparken Brezilya'dan 1936'da 1.610.000 liralık 1937 yılında ise 2.010.000 liralık mal almıştır. Karşılıklı ticaret arasında çok büyük bir fark vardır. Bu veriler de iki ülke arasında yapılan anlaşmaların uygulanmadığını göstermektedir. Sonuç olarak baktığımızda Türkiye'nin 1930'larda uyguladığı koruyucu tedbirler çerçevesinde dış ticaret dengesini sağlama politikası Brezilya ile olan ticari ilişkilerde olumlu sonuç vermemiştir.

Günümüzde ise Türkiye Brezilya'ya olan ihracatını arttırmayı başarmıştır. Ticaret Bakanlığının 2019 verilerine göre Türkiye Brezilya'ya 222.644 milyon dolar olurken genel ihracatındaki payı %1.17'ye ulaşmıştır. Brezilya'nın Türkiye'ye satışı ise 184.10 milyon dolar olurken Türkiye'nin genel ithalatındaki payı 0.95 olarak belirlenmiştir (Ülkelere Göre Dünya Ticareti (2005-2019) t.y.). Atatürk döneminden günümüze iki ülke arasındaki ticari ilişkilerde Brezilya satış ortalamasını hemen hemen korurken, Türkiye'nin genel ihracatında Brezilya'ya ihracatını büyük oranda arttırdığını görmekteyiz.

Yaklaşık 11.000 kilometre uzaktan gelmesine, topraklarımızda yetişmemesine rağmen kahve Türk kültürünün önemli bir parçası haline gelmiştir. Türk halkı için bir fincanının bile 40 yıl hatırı olan, kız isteme merasimlerinin en önemli ritüeli haline gelen, dost meclislerinin vazgeçilmez içeceği olan kahve, iki dost ülke olan Türkiye ve Brezilya ticari ilişkilerinin temelini oluşturmuştur.

EXTENDED ABSTRACT

Turkey had to turn to more protectionist policies in the 1930s in order to preserve its economic structure due to the impact of the World Economic Crisis of 1929. The decline in the price of agricultural products due to the crisis has negatively affected Turkey, whose source of income depends largely on agricultural production. Accordingly, the emergence of a foreign trade deficit has reduced the value of Turkish money. Thus, to combat the crisis and ensure the balance of foreign trade in order to protect the value of money has become one of Turkey's most important economic targets. During this period, Turkey took important decisions to protect its commercial interests and instead of paying money in trade, the understanding of selling goods in exchange for goods was adopted.

In this process, some countries have not entered into a trade agreement in order to have little trade relations with Turkey or to protect their interests. One of these states is Brazil. Although Brazil has exported a significant amount of coffee to Turkey for years, it has received almost no goods from Turkey. Brazil's unilateral profit-oriented trade approach has attracted attention due to the trade relations that have been reconsidered with the impact of the crisis. Turkey, which considers ensuring the balance of foreign trade as its most important economic policy, has concluded new agreements with Brazil since 1933. During the period of Atatürk, Turkey-Brazil trade relations showed an interesting development in terms of foreign trade balance. In this study, it was tried

to show how the commercial relationship between the two countries developed during the reign of Atatürk.

Within the framework of the measures taken by Turkey against the 1929 World Economic Crisis, there have been significant changes in its commercial relations. In this context, commercial relations with Brazil have also begun to be reviewed. It has been observed that coffee imports, which were not emphasized much before the crisis, caused a significant foreign exchange loss. For this reason, an investigation has been started on exporting coffee in exchange for the coffee purchased from Brazil. Thus, the commercial relations between the two countries gained a new dimension. In this study, it is discussed how the trade relations between Turkey and Brazil changed within the framework of the sell as much as you buy policy, which was put into practice in order to maintain the foreign trade balance during the crisis period. It has been revealed how the commercial relations between the two countries were regulated by the agreements made over coffee and how the Turkish economy was affected by this.

While preparing this study, the literature review technique was used. The newspapers and archive documents of the period were scanned, the copyrighted works related to the subject were examined and within the data obtained, the commercial relations between Turkey and Brazil and the extent to which the Turkish economy of the period were affected by this were discussed.

KAYNAKÇA**Arşiv Belgeleri****Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi Kararlar Daire Başkanlığı**

BCA, 30.18.1.2./30.54.1./18.07.1932.
 BCA, 30.18.1.2./31.63.17./21.09.1932.
 BCA, 30.18.1.2/37.45.7/13.06.1933.
 BCA, 30.18.1.2/89.107.13/2.11.1939.
 BCA, 30.18.1.2/67.67.7/06.08.1936.
 BCA, 30.18.1.2/69.84.18/24.10.1936.
 BCA, 30.18.1.2/72.13.13/16.02.1937.
 BCA, 30.18.1.2/81.106.3/27.12.1937.
 BCA, 30.18.1.2/72.13.13/16.02.1937.

Muamelat Genel Müdürlüğü

BCA, 30.10.0./267.801.16./19.07.1931.
 BCA, 30.10.0./267.802.5./23.01.1933.
 BCA, 30.10.0./267.802.5./25.01.1933.
 BCA, 30.10.0./267.802.5/28.01.1933.
 BCA, 30.10.0./267.802.5/28.01.1933.
 BCA, 30.10.0./267.802.5/29.01.1933.
 BCA, 30.10.0./168.169.7./29.06.1939.

T.C. Resmi Gazete

12863 Nolu Kararname. (21 Mayıs 1932) T.C. Resmi Gazete (Sayı: 2103). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2103.pdf>
 Çay Şeker ve Kahve İthalinin Bir Elden İdaresi Hakkında Kanun. (6 Temmuz 1932) T.C. Resmi Gazete (Sayı: 2143) Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2143.pdf>
 Ticarete Tağışın Men'i ve İhracatın Murakabesi ve Korunması Hakkında Kanun. (17 Haziran 1930) T.C. Resmi Gazete (Sayı: 1524). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1524.pdf>
 Ticaret Mukavelesi veya Modus Vivendi Akdetmeyen Devletler Ülkesinden Türkiye'ye Yapılacak İthalâta Memnuiyetler veya Tahdit veyahut Takyitler Tatbikine Dair Kanun. (1 Ağustos 1931) T.C. Resmi Gazete Sayı: 1861). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1861.pdf>
 Türkiye-Brezilya Kahve Mukavelesi. (30 Aralık 1936) T.C. Resmi Gazete (Sayı: 3495). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3495.pdf>
 2/4813 Sayılı Kararname. (30 Haziran 1936) T.C. Resmi Gazete (Sayı: 3343). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3343.pdf>

TBMM Zabıt Ceridesi

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, İçtima: 1, C. 9, 23 Haziran 1932.
 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, İçtima: 3, C. 19, 2 Aralık 1933.
 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, İçtima: 1, C. 9, 2 Temmuz 1932.
 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, İçtima: 2, C. 15, 18 Mayıs 1933.

Kitaplar

- Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü. (1942). *Türkiye haricî ticaretinin milletler arası ticaretile tahlil ve mukayesesi 1930-1938*. Haz. Şevket Kaya. Ankara: Recep Ulusoglu Basımevi.
- Karakayalı, H. (2003). *Türkiye ekonomisinin yapısal değişimi*. İzmir: Güleş Matbaası.
- Keyder, Ç. (1993). *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. & İlkin, S. (1982). *Uygulamaya geçerken Türkiyede devletçiliğin oluşumu*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Tekeli, İ. & İlkin, S. (1983). *1929 Dünya buhranında Türkiye'nin iktisadi politika arayışları*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Tokgöz, E. (2001). *Türkiye'nin İktisadi gelişme tarihi (1914-2001)*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2011). *İstatistik göstergeler 1923-2010*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Öner, E. (2005). *Osmanlı imparatorluğu ve Cumhuriyet döneminde mali idare*. Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayınları.

Makaleler

- Brezilya-Ankara. (1933, 24 Ocak). *Son posta*, S.900, s. 3.
- Brezilya bizden mal almaya razı oldu. (1932, 14 Ekim). *Akşam*, S. 5034, s. 1.
- Brezilya bizden ne alabilir? (1932, 14 Ekim). *Milliyet*, S.2399, s. 3.
- Brezilya elçisi geldi. (1932, 25 Ekim). *Akşam*, S.3043, s. 4.
- Brezilya hariciye nazırı. (1933, 24 Ocak). *Akşam*, S.3133, s. 1.
- Brezilya ile aramızda mukavele. (1933, 11 Nisan). *Vakit*, S.5477, s. 3.
- Brezilya ile bir takas mukavelesi yapıldı. (1933, 16 Ocak). *Akşam*, S.3125, s. 1-6.
- Brezilya ile kahve mukavelesi. (1933, 4 Şubat). *Vakit*, S.5414, s. 6.
- Brezilya ile takas. (1932, 26 Haziran). *Milliyet*, S.2289, s. 3.
- Brezilya ile takas. (1933, 4 Şubat). *Milliyet*, S.2509, s. 2.
- Brezilya ile takas işleri. (1933, 14 Nisan). *Akşam*, S. 3208, s. 1-6.
- Brezilya ile takas müzakereleri yapılıyor. (1932, 26 Haziran). *Akşam*, S.2922, s. 4.
- Brezilya ile ticaret itilafı yaptık. (1933, 3 Temmuz). *Akşam*, S.3288, s. 1.
- Brezilya ile ticaret muahedesi. (1932, 16 Ocak). *Akşam*, S.4767, s. 2.
- Brezilya ile vasıtasız alışveriş edeceğiz. (1933, 17 Ocak). *Milliyet*, S. 2493, s. 1.
- Brezilya ile yapılan itilaf. (1933, 4 Şubat). *Akşam*, S.3142, s. 1-4.
- Brezilya ile yeni bir muahede akdettik. (1933, 3 Temmuz). *Vakit*, S.5560, s. 2.
- Brezilya kahveleri. (1932, 9 Ekim). *Milliyet*, S.2394, s. 2.
- Brezilya kahveleri. (1932, 10 Ekim). *Akşam*, S.5030, s. 3.
- Brezilya kahvesi. (1933, 14 Nisan). *Milliyet*, S. 2575, s. 1-6.
- Brezilya kahvesi denize dökülüyor. (1937, 25 Temmuz). *Akşam*, S.4741, s. 7.
- Brezilya mallarına yapılacak muamele. (1933, 27 Ağustos). *Akşam*, S.3343, s. 4.
- Bozukluk nerede? (1932, 21 Ağustos). *Vakit*, S.5250, s. 1.
- Brezilya ne kadar kahve tahrip etti? (1932, 5 Temmuz). *Milliyet*, S.2298, s. 3.
- Brezilya sefiri. (1931, 6 Temmuz). *Vakit*, S.4844, s. 2.
- Brezilya sefiri. (1933, 4 Şubat). *Son Posta*, S.909, s. 3.
- Brezilya sefiri bugün geldi. (1931, 3 Temmuz). *Hâkimiyet-i Milliye*, S.3578, s. 1.
- Brezilya sefiri geldi. (1932, 25 Ekim). *Milliyet*, S.2410, s. 6.
- Brezilya sefiri geliyor. (1933, 1 Şubat). *Akşam*, S.3138, s. 3.
- Brezilya sefiri itimatnamesini takdim etti. (1931, 7 Temmuz). *Son Posta*, S.340, s. 2.
- Brezilya-Türkiye. (1932, 25 Ekim). *Son Posta*, S.810, s. 2.

- Brezilya ve biz. (1933, 19 Temmuz). *Vakit*, S.5576, s. 3.
- Brezilya ve Brezilya kahvesi. (1932, 25 Kasım). *Son Posta*, S.840, s. 9.
- Brezilya'da kahve bolluğu. (1932, 11 Ekim). *Akşam*, S. 5031, s. 8.
- Brezilya'da kahve bolluğu. (1932, 6 Kasım). *Akşam*, S.3074, s. 4.
- Brezilya'da kahve mahsulü fazlalığı. (1932, 25 Ağustos). *Uyanış Servetifünun*, C. 72-8, S. 1880-195, s. 202.
- Brezilya'da kahveleri nasıl denize döküyorlar. (1932, 14 Ağustos). *Son Posta*, S.738, s. 7.
- Brezilya'dan kahve satın almak için şirket ve takas İşleri. (1933, 14 Nisan). *Vakit*, S.5480, s. 4.
- Brezilya'dan kahve geliyor. (1933, 27 Mayıs). *Milliyet*, S.2618, s. 3.
- Brezilya'dan kahve ithalatımız. (1933, 3 Aralık). *Milliyet*, S.2808, s. 3.
- Brezilya'ya döviz yok! (1932, 11 Ekim). *Akşam*, S.5031, s. 1.
- Cemil, A. (1932a, 30 Ocak). Tütün müdafaa ofisi teşkiline mecburuz. *Cumhuriyet*, S.2779. s. 1-2.
- Cemil, A. (1932b, 31 Ocak). Tütün müdafaa ofisi teşkili için. *Cumhuriyet*, S.2780. s. 1-2.
- Devede kulak buna derler", 14 Teşrinievvel 1932, S. 3032, s.1.
- Dört kararname. (1932, 27 Eylül). *Milliyet*, S.2382, s. 1-6.
- Dünyada kahve piyasası. (1933, 2 Şubat). *Vakit*, S.5412, s. 10.
- Fesat karıştırıyorlar. (1933, 23 Ocak). *Milliyet*, S.2499, s. 1.
- Feyzi, M. (1930, 5 Kasım). Brezilya inkılabı. *Cumhuriyet*, S.2334. s. 2.
- Harici ticaretimiz ne yoldadır? (1933, 4 Ekim). *Milliyet*, S.2748, s. 5.
- İktisat vekili hakkında. (1933, 4 Ekim). *Vakit*, S.5654, s. 10.
- İktisat vekilimiz. (1933, 4 Ekim). *Akşam*, S.3381, s. 5.
- İktisat vekilimiz Celal Bey dün şehrimize geldi. (1932, 20 Ekim). *Akşam*, S.3038, s. 1-4.
- İlk Brezilya sefiri. (1931, 2 Temmuz). *Milliyet*, S.1935, s. 1-6.
- İsveç ve Brezilya ile mukavele imzaladık. (1933, 19 Temmuz). *Milliyet*, S.2671, s. 1-2.
- Kahve alacağız fakat. (1932, 15 Ekim). *Milliyet*, S. 2400, s. 1.
- Kahve anlaşmasında. (1933, 26 Ocak). *Vakit*, S.5407, s. 3.
- Kahve işinde tahkikat safhası. (1933, 24 Ocak). *Son Posta*, S.900, s. 2.
- Kahve ithali. (1933, 3 Aralık). *Akşam*, S.3441, s. 2.
- Kahve meselesi. (1933, 16 Ocak). *Son Posta*, S. 892, s. 3.
- Kahve meselesi. (1933, 23 Ocak). *Son Posta*, S.899, s. 3.
- Kahve meselesi. (1933, 25 Ocak). *Milliyet*, S.2501, s. 1-6.
- Kahve mukavelesi. (1933, 16 Ocak). *Milliyet*, S.2492, s. 1.
- Kahve mukavelesi. (1933, 19 Şubat). *Vakit*, S.5429, s. 1.
- Kahve mukavelesi. (1933, 8 Mayıs). *Akşam*, S.5234, s. 2.
- Kahve mukavelesi. (1933, 8 Mayıs). *Milliyet*, S.2599, s. 1-2.
- Kahve mukavelesi. (1933, 8 Mayıs). *Son Posta*, S.999, s. 3.
- Kahve mukavelesi imzalandı. (1933, 9 Mayıs). *Akşam*, S.3233, s. 4.
- Kahve mukavelesi imzalandı. (1933, 9 Mayıs). *Vakit*, S.5505, s. 4.
- Kahve mukavelesi yeni teşekkül ile imzalandı. (1933, 8 Mayıs). *Hâkimiyet-i Milliye*, S.4237, s. 4.
- Kahve ne için pahalı? (1937, 26 Temmuz). *Son Telgraf*, S.454-140, s. 1-2.
- Kahve piyasası. (1934, 13 Temmuz). *Akşam*, S.5660, s. 5.
- Kahve ve çay. (1932, 11 Ekim). *Akşam*, S.5031, s. 3.
- Kahve yolda. (1933, 27 Mayıs). *Vakit*, S.5523, s. 3.
- Kahveleri ne yapmalı? (1937, 17 Ağustos). *Akşam*, S.6765, s. 4.
- Kahveye mukabil mal. (1932, 14 Ekim). *Vakit*, S. 5304, s. 9.
- Kararnameler çıktı. (1932, 27 Eylül). *Akşam*, S.3015, s. 1-4.
- Külliyetli kahve geliyor. (1933, 27 Mayıs). *Akşam*, S.3251, s. 4.
- Mısır ve Brezilya ile yeni ticaret muahedeleri. (1932, 17 Ocak). *Akşam*, S.2765, s. 3.

- Nadi, Yunus. (1932, 17 Ocak). Yakılan kahve, içilmeyen tütün. *Cumhuriyet*, S. 2765. s. 1.
- Piyasa çok memnun. (1933, 17 Ocak). *Akşam*, S.3126, s. 1-2.
- Siirt Mebusu Mahmut. (1932, 3 Ekim). Türkiye’de Kahve meselesi, şeker meselesi. *Milliyet*, S.2388. s. 1.
- Siirt Mebusu Mahmut. (1933a, 24 Mayıs). Kahve işi. *Milliyet*, S.2615. s. 1.
- Siirt Mebusu Mahmut. (1933b, 13 Ekim). Rakamlar ve misaller karşısında. *Milliyet*, S.2788. s. 1.
- Şükrü, A. (1930, 7 Kasım). Haftalık siyasi icmal. *Milliyet*, S.1703. s. 2-3.
- Şükrü, H. (1931, 22 Kasım). Biraz da diğer memleketlere dair. *Cumhuriyet*, S.2710. s. 1.
- Ticaret ve İktisat Hayatı. (1932, 7 Aralık). *Vakit*, S.4997, s. 2.
- Türkiye-Brezilya. (1931, 28 Haziran). *Yarın*, S.545, s. 2.
- Türkiye-Brezilya. (1933, 3 Temmuz). *Hâkimiyet-i Milliye*, S.4293, s. 1.
- Türkiye-Brezilya Gümrük Münasebatı. (1933, 3 Temmuz). *Son Posta*, S.1055, s. 2.
- Türkiye-Brezilya itilafı. (1933, 3 Temmuz). *Milliyet*, S.2655, s. 2.
- Türkiye İle Brezilya arasında. (1933, 17 Ocak). *Vakit*, S.5398, s. 6.
- Türkiye ve Brezilya. (1931, 18 Mayıs). *Akşam*, S.2523, s. 6.
- Yeni Brezilya sefiri. (1931, 2 Temmuz). *Akşam*, S.2569, s. 1-4.
- Yeni Brezilya sefiri. (1931, 3 Temmuz). *Son Posta*, S.336, s. 2.
- Yeni Ticaret itilafı. (1933, 19 Temmuz). *Akşam*, S.3304, s. 1-4.

Tezler

- Türel, A. (2004). Firma birleşmelerinin Türk vergi sistemindeki yeri ve muhasebeleştirilmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erişim Adresi: <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/39586.pdf>

WEB Sayfaları

- Brazilian Revolution of 1930. (t.y.). Erişim Adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/Brazilian_Revolution_of_1930 21.03.2021.
- Getulio Dornelles Vargas (t.y.) Erişim Adresi: <https://mimirbook.com/tr/769fa84e7f9> 21.03.2021.
- Modus vivendi nedir? (t.y.). Erişim Adresi: <https://www.hukukmedeniyeti.org/modus-vivendi/nedir/> 23.03.2021.
- Ticaret Mukavelesi veya Modus., (1931). (t.y.). Erişim Adresi: https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc010/kanuntbmmc010/kanuntbmmc01001873.pdf 20.03.2021.
- Ticarette Tağışın Men’i..., (1930). (t.y.). Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1705.pdf> 20.03.2021.
- Ülkelere Göre Dünya Ticareti (2005-2019). (t.y.). Erişim Adresi: <https://ticaret.gov.tr/istatistikler/dis-ticaret-istatistikleri/ulkelere-gore-dunya-ticareti-2005-2019> 27.03.2021.

EKLER

Ek 1.

Brezilya hükümeti kahveye mukabil bizden mal almağı kabul etti.

AKŞAM

Şebe 15 — No: 5034 — Fiatı her gerde: 5 kuruş CUMA — 14 Teğrinievvel 1932 Telefonlar: Tabri

**Kahveye mukabil mal
Brezilya bizden mal
almağı razı oldu**

Yalnız bu malları seçmekte serbes kalmak istiyor

Gazi Hz.
Reisicumhur Hz. dün akşam molörlü Moda açıklarında bir gezinti yaptıktan sonra Dolma-bağcı sarayına dönmüşlerdir.

*
Vali ve belediye reisi Muhiddin beyin çocuklarının sünnel edilmesi münasebetile evvelki gece Nisantağındaki vali konşğında bir eğlenti yapılmıştır.
Reisicumhur Hz. geceliyin vali konşğına giderek toplan-tiya şeref vermişlerdir.

İsmet paşa
Dün Heybeliadada istirahat etti

Şehrimizde bulunan Başvekil İsmet paşa dün Heybeliadada biraderi Hasan Rıza beyin köş-

Bir makale
Ziraatı c
himaye e
Kooperatif me
makale

Liman şirketi müdürü bey, kooperatif mecmu A. H. imzasile çıkan mal kendisine ait olmadığında etmektedir. İsmi söyleme miyen bu ezarenciz il kimdir? Bu makale kin olursa olsun, içindeki fikir münakaşa edilecek noktalar Makale muharririnin fikr dün kısmen yazmıştı. Bu ler, daha ziyade şu suretle edilebilir:
"Türkiye ziraat memle Nüfusumuzun 11 milyonun kütlüsü teşkil etmektedir. İ

Brezilya Bizden Mal Almaya Razı Oldu. (1932, 14 Ekim). (Akşam, S. 5034, s. 1).

Ek 2.

Brezilya'da kahve mahsulü fazlalığı

Stok kahveleri nasıl kullanıyorlar

Dünya buhranının garip tecellileri var. Bu meyanda Brezilya gibi memleketlerde de istihlâki ve harice tamamen sevki kabil olamayan mahsul fazlalığı şayanı dikkattir. Bilhassa kahve stokları okadar çoğalmış ki bunları katrana karıştırmaktan veya denize dökmekten başka çare bulamıyorlar. Hesimle-rimiz bu suretle ifna edilen mahsulleri gös-

Brezilyada fazla kahvenin görülmemiş bir istimal şekli. Tuğla imali için katrana karıştıran kahveler.

Brezilya'da Rio açıklarında denize dökülen kahveler

Brezilya'da kahve ve katran karışık halte ve tuğla imali

manzarasını alacak. Şimdi ilimler mesal hücrelerinde atomları, iyonlarla mücadele ediyorlar. Moleküller-

Brezilya'da Kahve Mahsulü Fazlalığı. (1932, 25 Ağustos). (Uyanış Servetifünun, C. 72-8, S. 1880-195, s. 202).

Ek 3.

Piyasa çok memnun...
Brezilya ile yapılan mukavele milyonlarca liralık dövizimizi kurtardı!

Gümrüklerdeki Kahveler çıkarılıyor

Brezilya milli kahve meclisi ile yapılan takas mukavenamesi, piyasa ve alâkadarlar tarafından ehemmiyetle karşılanmıştır. Bilhassa Brezilya'nın ihracat mallarımız için yeni bir pazar olması ve bu sebeple ithal etmekte olduğumuz kahvenin tutarı nisbetinde dövizin hakikaten memleketimizde kalacağı zikredilmektedir.

1925 senesinden itibaren, on beş gün evveline kadar, yani tam 8 sene zarfında, memleketimizden yalnız kahve için 33 milyon lira çıkmış, buna mukabil Brezilya'ya doğrudan doğruya 1000 liralık bir mal bile satılmamıştı.

İktisat Vekâletinin bu muvaffakiyeti, artık önümüzdeki seneler içinde milyonlarca dövizimizin memlekettten çıkmasına imkân bırakmamaktadır.

Her yıl kahve için ne kadar para verdiğimizize gelince, bu miktar 1929 dan itibaren azalmışsa da, yine senevi üç

...milyona yaklaşmaktadır.
 Geçen sene memleketimize giren kahveye mukabil iki buçuk milyon liraya ya
 Lütfen sahifeyi çeviriniz

Piyasa Çok Memnun. (1933, 17 Ocak). (Akşam, S.3126, s. 1-2).

Ek 4.

Brezilya ile vasıtasız alışveriş edeceğiz..
İmzalanana itilâf her iki memleket için de çok iyi oldu

Brezilya konsolosunun beyanâtı

İktisat Vekâletinin Brezilya ile yaptığı takas mukavenamesi, piyasa ve alâkadarlar tarafından ehemmiyetle karşılanmıştır. Bilhassa Brezilya'nın ihracat mallarımız için yeni bir pazar olması ve bu sebeple ithal etmekte olduğumuz kahvenin tutarı nisbetinde dövizin hakikaten memleketimizde kalacağı zikredilmektedir.

1925 senesinden itibaren, on beş gün evveline kadar, yani tam 8 sene zarfında, memleketimizden yalnız kahve için 33 milyon lira çıkmış, buna mukabil Brezilya'ya doğrudan doğruya 1000 liralık bir mal bile satılmamıştı.

İktisat Vekâletinin bu muvaffakiyeti, artık önümüzdeki seneler içinde milyonlarca dövizimizin memlekettten çıkmasına imkân bırakmamaktadır.

Her yıl kahve için ne kadar para verdiğimizize gelince, bu miktar 1929 dan itibaren azalmışsa da, yine senevi üç

...milyona yaklaşmaktadır.
 Geçen sene memleketimize giren kahveye mukabil iki buçuk milyon liraya ya
 Lütfen sahifeyi çeviriniz

Ankara'daki müşaheretçi M. Kemal'in beyanâtı

İktisat Vekâletinin Brezilya ile yaptığı takas mukavenamesi, piyasa ve alâkadarlar tarafından ehemmiyetle karşılanmıştır. Bilhassa Brezilya'nın ihracat mallarımız için yeni bir pazar olması ve bu sebeple ithal etmekte olduğumuz kahvenin tutarı nisbetinde dövizin hakikaten memleketimizde kalacağı zikredilmektedir.

1925 senesinden itibaren, on beş gün evveline kadar, yani tam 8 sene zarfında, memleketimizden yalnız kahve için 33 milyon lira çıkmış, buna mukabil Brezilya'ya doğrudan doğruya 1000 liralık bir mal bile satılmamıştı.

İktisat Vekâletinin bu muvaffakiyeti, artık önümüzdeki seneler içinde milyonlarca dövizimizin memlekettten çıkmasına imkân bırakmamaktadır.

Her yıl kahve için ne kadar para verdiğimizize gelince, bu miktar 1929 dan itibaren azalmışsa da, yine senevi üç

...milyona yaklaşmaktadır.
 Geçen sene memleketimize giren kahveye mukabil iki buçuk milyon liraya ya
 Lütfen sahifeyi çeviriniz

Brezilya İle Vasıtasız Alışveriş Edeceğiz. (1933, 17 Ocak). (Milliyet, S. 2493, s. 1).

Ek 5.

HARİCIYE VEKÂLETİ
Birinci Daire Umum Müdürlüğü

SİYASİ MALUMAT

Servis
Başvuru

BREZİLYA
nın

AHVALİ İKTİSADİYE VE MALİYESİ HAKKINDA
RİYO DÜ JANEIRO
ELÇİMİZ ÂLİ BEYDEN ALINAN HAZİRAN 1931
TARİHLİ RAPOR SURETİDİR

-----o-----

YÜKSEK BAŞVEKÂLETE, MALİYE VE İKTİSAT
VEKÂLETLERİNE GÖNDERİLMİŞTİR

030	10			267	801	16
-----	----	--	--	-----	-----	----

Brezilya'nın Mali ve Ekonomik Durumu Hakkında Rio De Janeiro Elçiliğimizden Alınan Rapor. (BCA, 30.10.0./267.801.16./19.07.1931).

Ek 6.

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ

KARARNAME

Sube:
Sayı: 14566

T. C.
BAŞBAKANLIK
GİZLİLİK ARŞİVİ

Memleketimize kahvenin tek elden girmesini temin maksadile Merkezi İstanbul olarak üzere on sene müddet ve 200.000 Türk lirası sermaye ile teşkiline bağlanan "Brezilya Kahvesi Türk Anonim Şirketi" nin İktisat Vekilliğinden gönderilen esas mukavele- nemesi ve sermayenin dörtte birinin tedarik olduğunu gösteren Banka Mektubu İcra Vekilleri Heyetince 13/6/933 tarihinde okunarak esas mukavele-nemenin tasâiki kabul olunmuştur:

13/6/933

REİSİCÜMHUR

Gazi M. Kemal

B. V.	Ad. V.	M. M. V.	Da. V.
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
Ha. V. V.	Ma. V. V.	Mf. V.	Na. V.
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
İk. V. V.	S. İ. M. V.	G. İ. V.	Zr. V. c
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>

080 28 01 02 37 45 7

Brezilya Kahvesi Türk Anonim Şirketi'nin esas sözleşmesinin tasdiki. (BCA, 30.18.1.2/37.45.7/13.06.1933).

EK 7.

T. C.
BAŞVEKÂLET.
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayın
2
4813

I/4/933 tarih ve I4108 sayılı kararnameye ekdir.

2054 sayılı kanun mucibince bir elden idaresi kararlaştırılan kahve ithali işi için İktisat Vekilligi ile alakadar şirket arasında akdedilmiş olan 7.mayıs.933 tarihli mukavelehin, ilişik esaslar dairesinde altı ay müddetle uzatılması, kahvenin tek elden ithaline devam edilmesini teminen akdolunacak yeni mukavele için lâzım gelen münakasa ilânlarının, bahsi geçen altı ayın ilk beş ayı zarfında, 7 .birinci teğrin 936 tarihine kadar, yapılması ve altı ayın son ayı zarfında da yeni mukavele için İktisat Vekilligine salâhiyet verilmesi; adı geçen vekilligin II/6/936 tarih ve 2514 sayılı tezkeresi üzerine İora Vekilleri Heyetince 13/6/936 tarihinde onanmıştır.

13/6/936

REİSİCÜMHUR

[Signature]

Bş. V. *[Signature]* Ad. V. *[Signature]* M. M. V. *[Signature]* Da. V. *[Signature]*

Ha. V. V. *[Signature]* Ma. V. *[Signature]* Mi. V. *[Signature]* Na. V. *[Signature]*

İk. V. *[Signature]* S. I. M. V. *[Signature]* G. I. V. *[Signature]* Zr. V. V. *[Signature]*

020 25 01 02 | 65 50 17

Kahve ithali için yapılmış sözleşmenin 6 ay daha uzatılması Hakkında Kararname (BCA, 30.18.1.2/65.50.17/13.06.1936).